

บทที่ 4 ศาสนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจการกระจายของศาสนาสำคัญของโลก
2. เพื่อให้นักศึกษาเห็นตัวอย่างอุปสรรคทางวัฒนธรรมสังคมที่มีต่อการแพร่กระจายของศาสนา
3. เพื่อให้ศึกษาวិเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับสัญชาตญาณสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของศาสนิกชนได้
4. เพื่อให้ศึกษายธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้
5. เพื่อให้ศึกษายกตัวอย่างและอธิบายภูมิทัศน์ศักดิ์สิทธิ์ได้

ความนำ

ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ในบางกลุ่มวัฒนธรรมศาสนาเป็นสิ่งที่หนึ่งซึ่งสิ่งอื่น ๆ ของชีวิตต้องเกี่ยวข้อด้วย ศาสนาเป็นความเชื่อและการปฏิบัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้มนุษย์อยู่อย่างสันติทางจิตใจ กับอำนาจต่าง ๆ ในจักรวาล ศาสนาเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาวัฒนธรรม สำหรับบางกลุ่มวัฒนธรรมศาสนาเป็นเพียงสิ่งกันกระทบระหว่างมนุษย์กับพลังธรรมชาติลึกลับเท่านั้น

การศึกษาเรื่องศาสนาในภูมิศาสตร์วัฒนธรรมจะได้พิจารณาทั้ง 5 หัวข้อ ศาสนามีความแตกต่างจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งทำให้เกิดความแตกต่างซึ่งแสดงลงในแผนที่เป็นภูมิภาควัฒนธรรมได้ ความแตกต่างทางพื้นที่นั้นเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรม และสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างศาสนา สิ่งแวดล้อมและลักษณะการวัฒนธรรมอื่น ๆ รูปแบบทางพื้นที่ทางพื้นที่ของศาสนาก็จะปรากฏอยู่ในภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิภาควัฒนธรรมศาสนา

ศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญที่กำหนดคุณธรรมและประเพณีของคน นักภูมิศาสตร์วัฒนธรรมจึงใช้ศาสนาในการกำหนดภูมิภาควัฒนธรรมซึ่งจะมีทั้งภูมิภาคแบบรูปนัยและตามบทบาทหน้าที่

ภูมิภาควัฒนธรรมตามบทบาทหน้าที่เกิดขึ้นเกือบทุกพื้นที่ ศาสนาบางศาสนามีการจัดระเบียบทางพื้นที่อย่างดี คือมีการแบ่งย่อยเป็นลำดับชั้นคล้ายการเมือง แต่ละชั้นมีดินแดนเฉพาะของตน ศาสนาที่มีการพัฒนาเป็นภูมิภาควัฒนธรรมตามบทบาทหน้าที่สมบูรณ์กว่าศาสนาอื่น ๆ คือ โรมันคาทอลิก ศาสนานิกายนี้ได้ขยายโครงข่ายการบริหารและบริการไปทั่วส่วนใหญ่ของพื้นที่โลกที่มีคนอาศัยอยู่ ภูมิภาควัฒนธรรมคาทอลิกชั้นพื้นฐานที่สุด คือ เขตศาสนา (parish) ซึ่งมีบาทหลวงเป็นผู้ดูแล ถ้าที่ใดมีเขตศาสนาดั้งแต่สิบขึ้นไปถึงนับร้อยแห่งจัดเป็นเขตอำนาจการศาสนกิจ (diocese) บริหารโดยสังฆราช (bishop) ซึ่งมีสำนักงานในเมืองสำคัญ เขตอำนาจการศาสนกิจหลาย ๆ เขตจะประกบกันเป็นเขตสังฆมณฑลที่ใหญ่ขึ้น (archdiocese) ภายใต้การปกครองของอัครสังฆราช (archbishop) ในภูมิภาควัฒนธรรมเหล่านี้ ศาสนาคาทอลิกได้ให้บริการหลายอย่าง เช่น โรงพยาบาล คอนแวนต์ โรงเรียน และโบสถ์ การจัดระเบียบพื้นที่ทางศาสนานี้เป็นที่สนใจของนักภูมิศาสตร์วัฒนธรรม และโดยเฉพาะนักภูมิศาสตร์การเมือง

เราอาจกำหนดภูมิภาควัฒนธรรมแบบรูปนัยได้โดยใช้เกณฑ์ทางศาสนา เช่น ทำแผนที่ของบริเวณที่คนบูชาพระเจ้าองค์เดียว จะพบว่าส่วนใหญ่ของโลกจะอยู่ในเขตวัฒนธรรมนี้ เพราะการบูชาพระเจ้าองค์เดียวเป็นลักษณะของศาสนาใหญ่ ๆ หลายศาสนา หรือเราอาจแสดงภูมิภาควัฒนธรรมศาสนาโดยใช้ลักษณะการหลายอย่าง ที่สามัญที่สุด คือ การกระจายทางพื้นที่ของศาสนาที่เป็นที่รู้จักกันดี เช่น ศาสนาคริสต์ ยิว อิสลาม และฮินดู (ภาพที่ 4.1) หรือในระดับเล็กลงมาดูการกระจายของนิกายต่าง ๆ ในศาสนาคริสต์ในสหรัฐอเมริกา (ภาพที่ 4.2) เขตแดนของภูมิภาควัฒนธรรมศาสนาเหล่านี้เหมือนเขตแดนวัฒนธรรมอื่น ๆ คือไม่ชัดเจน ภายในเขตเดียวกับอาจรวมคนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ไว้ และคนแต่ละคนนั้นในช่วงชีวิตหนึ่งอาจเปลี่ยนไปนับถือหลายศาสนาก็ได้ ศาสนาต่าง ๆ แข่งขันกับศาสนาอื่น ๆ และรับเอาลักษณะของศาสนาอื่นมา นักภูมิศาสตร์ วิลเบอร์ ซีลินสกี (Wilbur Zelinsky) กล่าวว่า ศาสนาที่ถูกนำเข้ามาในสหรัฐอเมริกา เช่น คาทอลิก ยิวและโปรเตสแตนต์นิกายต่าง ๆ กำลังกลายเป็นอเมริกันมากขึ้น นั่นคือ ศาสนาเหล่านั้นคล้ายกันและกันมากกว่าที่จะคล้ายศาสนาเดียวกันที่อยู่ในยุโรป

ศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ (de Blij 1977 : 197) ได้แก่

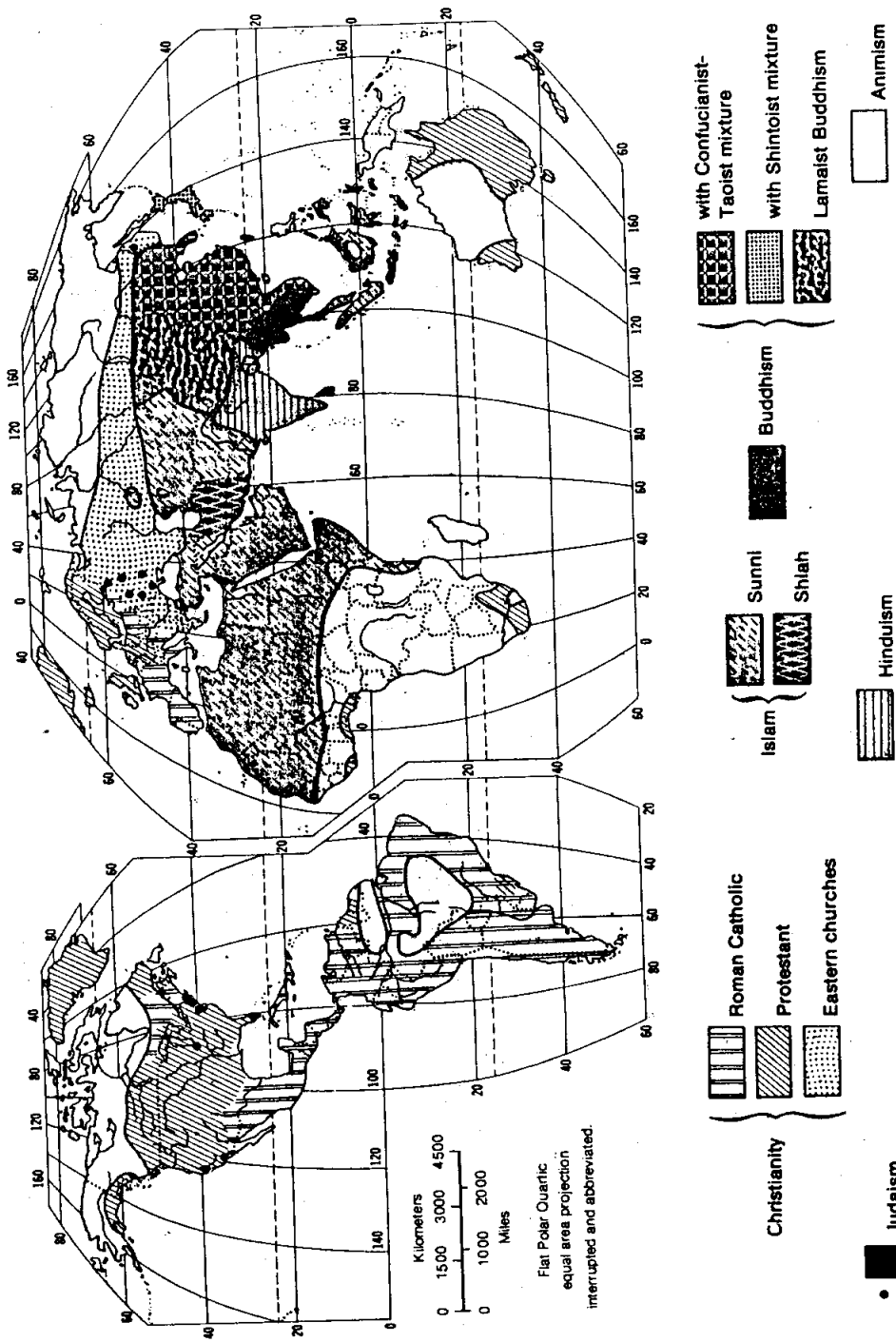
1. ศาสนาแบบสากล (universal religions) เป็นศาสนาที่มีคนนับถือมากและพยายามหาสมาชิกใหม่ ศาสนาประเภทนี้สอนให้ผู้นับถือออกไปเผยแพร่คำสอนแก่คนทั่วโลก ศาสนาที่จัดเป็นศาสนาแบบสากลในปัจจุบัน ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาพุทธบางนิกาย

2. ศาสนาแบบชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรม (ethnic or cultural religions) เป็นศาสนาที่เด่นอยู่ในวัฒนธรรมของชาติหนึ่ง ๆ หรือกำหนดโดยกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ศาสนาฮินดูในอินเดีย ศาสนาขงจื้อและลัทธิเต๋าในจีน ศาสนาชินโตในญี่ปุ่น และศาสนายิว

3. ศาสนาแบบดั้งเดิม (traditional religions) ของชนเผ่าต่าง ๆ เช่น ในแอฟริกา ในหมู่บ้านพื้นเมืองอินเดียนในอเมริกาใต้ ดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกาะนิวกีนิ และทางเหนือของออสเตรเลีย

ศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแบบสากลที่ใหญ่ที่สุดทั้งทางด้านการกระจายและจำนวนผู้นับถือศาสนาคริสต์เกิดขึ้นแถบปาเลสไตน์ในสภาพการปฏิรูปภายในศาสนายิว ซึ่งเป็น

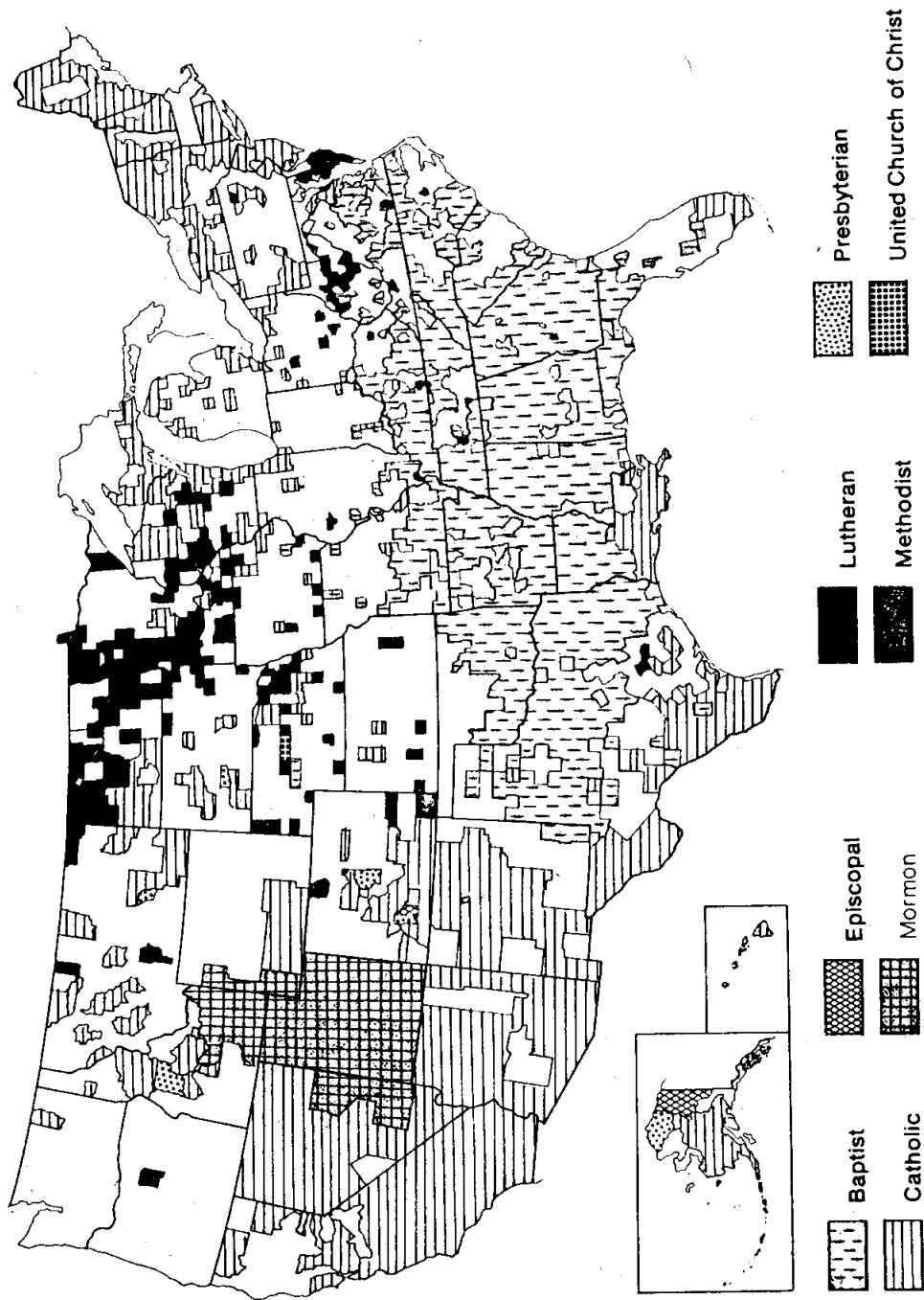
ภาพที่ 4.1 การกระจายของศาสนาที่สำคัญ ๆ ของโลก

ตารางที่ 4.1 การกระจายของประชากรที่มีต่อศาสนาต่าง ๆ ที่สำคัญทั่วโลก

ศาสนา	แอฟริกา	เอเชีย	ยุโรป	ละตินอเมริกา	อเมริกาเหนือ	โอเชียเนีย	โลก	ร้อยละ
คริสต์	348,176	306,762	551,892	448,006	249,277	23,840	1,927,953	33.7
โรมันคาทอลิก	122,108	90,041	270,677	402,691	74,243	8,265	968,025	16.9
โปรเตสแตนต์	109,726	42,836	80,000	31,684	123,257	8,364	395,867	6.9
ออร์ทอดอกซ์	29,645	14,881	165,795	481	6,480	666	217,948	3.8
บอนกิลัน	25,362	707	30,625	1,153	6,819	5,864	70,530	1.2
อื่นๆ	61,335	158,297	4,795	11,997	38,478	681	275,583	4.8
พุทธ	36	320,691	1,478	569	920	200	323,894	5.7
อิสลาม	300,317	760,181	31,975	1,329	5,450	382	1,099,634	19.2
ฮินดู	1,535	775,252	1,522	748	1,185	305	780,547	13.7
ยิว	163	4,294	2,529	1098	5,942	91	14,117	0.2
ลัทธิขงจื้อ	1	5,220	4	2	26	1	5,254	0.1
ชินโต	0	2,840	1	1	1	1	2,844	0
ศาสนาชาวยุโรป	12	224,828	116	66	98	17	225,137	3.9

หน่วย : พันคน

ที่มา : Encyclopedia Britannica 1995 : 298.

ภาพที่ 4.2 การกระจายของศาสนาคริสต์นิกายต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา

ศาสนาแบบชาติพันธุ์และขยายออกไปกว้างขวางทั่วโลก มีคนเปลี่ยนมานับถือศาสนานี้ับ ล้าน ๆ คน พวกที่เปลี่ยนมานับถือศาสนานี้ในตอนแรก ๆ นำศาสนานี้ไปสู่กรีซและจากกรีซไปสู่ ส่วนอื่น ๆ ของโลก ศาสนาคริสต์แตกแยกออกเป็นสองนิกายใหญ่ ได้แก่

1. นิกายตะวันออก (The Eastern Church) แยกออกเป็นนิกายย่อยตาม ถิ่นต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น Eastern Orthodox Church ในดินแดนที่พูดภาษากรีกและสลาฟ แถบยุโรปตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ Coptic Church เดิมเป็นนิกายประจำของชาวอียิปต์ คริสเตียน ปัจจุบันยังคงมีผู้นับถืออาศัยอยู่บนที่ราบสูงเอธิโอเปีย และ Nestorian Church ปัจจุบันพบอยู่ในเขตภูเขาทางตอนเหนือของแหล่งอารยธรรมเมโสโปเตเมีย

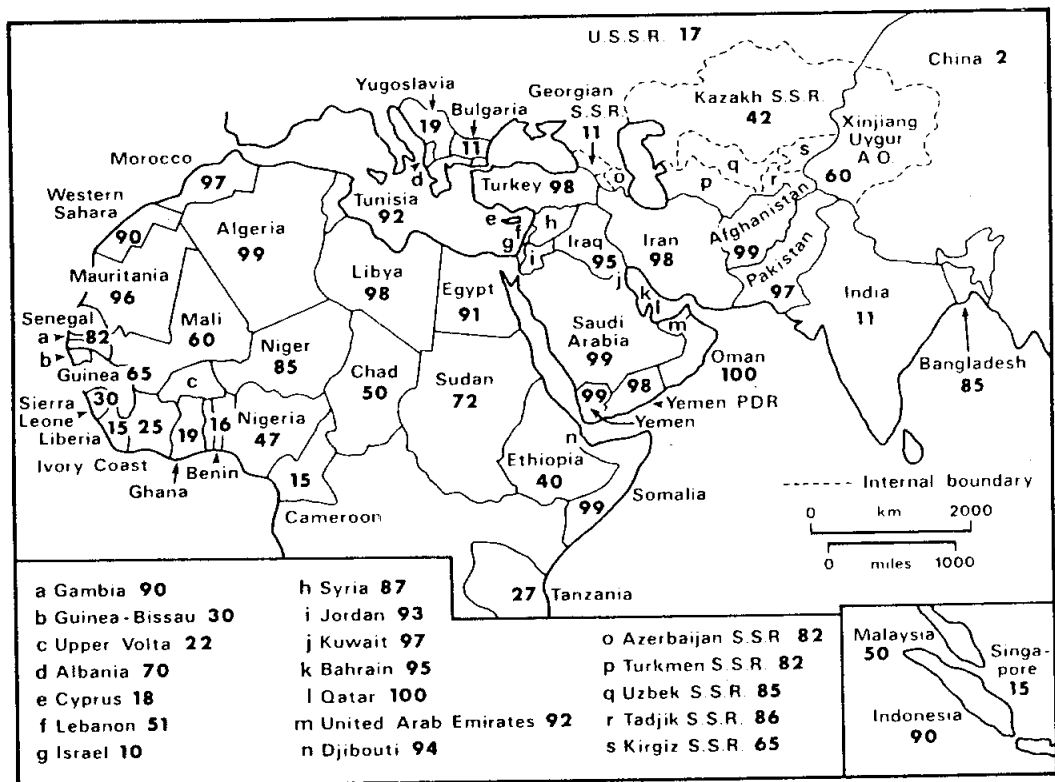
2. นิกายตะวันตก (The Western Church) หรือโรมันคาทอลิก เติบโตขึ้นใน ยุโรปตะวันตกและยุโรปกลางจากการที่คณะนักสอนศาสนาไปเปลี่ยนศาสนาพวกเยอรมานิก และเคลติก (ชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในหมู่เกาะอังกฤษก่อนการเข้ามาของพวกแองโกล-แซกซัน) ศาสนาคริสต์นิกายตะวันตกนี้แตกออกเป็นนิกายย่อย ๆ แต่ที่เด่นที่สุดคือนิกายโปรเตสแตนต์ซึ่ง แยกออกในทศวรรษ 1500 นับตั้งแต่นั้นมานิกายโรมันคาทอลิกยังคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ นิกายโปรเตสแตนต์มีการแตกออกเป็นนิกายย่อย ๆ มาตั้งแต่แรก นักสอนศาสนาคาทอลิกและ โปรเตสแตนต์พยายามเผยแพร่ศาสนาคริสต์สู่ส่วนต่าง ๆ ของโลก

แผนที่การกระจายของศาสนาในสหรัฐอเมริกาจะสะท้อนให้เห็นนิกายต่าง ๆ ของนิกายตะวันตก (ภาพที่ 4.2) ผู้ถูกกดขี่ทางศาสนาย้ายถิ่นมาจากยุโรปพร้อมกับนำลัทธิความ เชื่อมาด้วย และต่อมาก็ยังมีศาสนาคริสต์นิกายใหม่ ๆ เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ดินแดนนี้เป็น แหล่งเผยแพร่และผสมผสานลัทธิ นิกายต่าง ๆ ซึ่งทำให้แผนที่ศาสนาของสหรัฐอเมริกามีความ เป็นภูมิภาคเฉพาะของศาสนาต่าง ๆ น้อยกว่าที่อื่น อย่างไรก็ตาม เรายังคงเห็นรูปแบบของ การกระจายได้บ้าง คือทางใต้ของประเทศมีเซตไบเบิล ซึ่งเป็นเซตแบ็บติสต์และนิกายสำคัญ อื่น ๆ มลรัฐยูทาห์เป็นเขตของมอร์มอน ตอนกลางค่อนข้างไปทางเหนือจากมลรัฐวิสคอนซินไปทาง ตะวันตกถึงดาโคตาเป็นนิกายลูเทอรัน แถบมลรัฐลุยเซียนาทางตอนใต้และดินแดนตะวันตก เฉียงใต้ใกล้แนวพรมแดนประเทศเม็กซิโกและเขตอุตสาหกรรมทางตะวันออกเฉียงเหนือของ ประเทศเป็นนิกายโรมันคาทอลิก ส่วนบริเวณมิสซิสซิปปีเป็นเขตผสมโดยมีผู้นับถือนิกาย เมทอ디สต์มากที่สุด

ศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแบบสากล นูชาพระเจ้าองค์เดียว มีคนนับถือประมาณ 1,099 ล้านคน ศาสนาอิสลามเหมือนศาสนาคริสต์คือถือกำเนิดในหมู่เซไมต์ของตะวันออกกลาง ศาสนาอิสลามเกิดขึ้นทางตะวันตกของอาหรับในศตวรรษที่ 7 แผ่ขยายออกไปยังแอฟริกาเหนือ และขยายไปทางตะวันออกจนถึงกลุ่มแม่น้ำสินธุของอินเดียโดยการนำของนักรบอาหรับ นอกจากนี้คณะนักสอนศาสนามุสลิมได้เดินทางตามเส้นทางการค้าสู่ทางใต้ของฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ตอนในของจีน และแอฟริกาเขตร้อน ชาวตุรกียอมรับศาสนาอิสลามจากพวกอาหรับและนำไปสู่ดินแดนทางตะวันออกเฉียงใต้ของยุโรป

แม้ว่าศาสนาอิสลามจะไม่แตกแยกออกเป็นนิกายย่อย ๆ มากมายเหมือนกับศาสนาคริสต์แต่ก็แบ่งออกเป็นนิกายสำคัญ 2 นิกาย ได้แก่ นิกายชีอะห์ มีผู้นับถือร้อยละ 16 ของชาวมุสลิมทั้งหมดของโลก ส่วนใหญ่อยู่ในอิหร่าน (ร้อยละ 94) อิรัก (ร้อยละ 60) และบาห์เรน (ร้อยละ 55) (Jackson 1985 : 263) และนิกายซุนนี เป็นพวกที่เหลือในเขตอิสลาม (ภาพที่ 4.3)

ภาพที่ 4.3 การกระจายของศาสนาอิสลาม ตัวเลขที่เห็นแสดงร้อยละของประชากรในแต่ละประเทศ ซึ่งนับถือศาสนา

ศาสนายิว

ศาสนายิวเป็นศาสนาที่บูชาพระเจ้าองค์เดียวเก่าแก่ที่สุด เป็นต้นกำเนิดของศาสนาคริสต์และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศาสนาอิสลาม เกิดขึ้นเมื่อ 4,000 ปีมาแล้วแถบตะวันออกกลาง ศาสนายิวแตกต่างจากศาสนาที่บูชาพระเจ้าองค์เดียวอื่น ๆ เพราะศาสนายิวไม่แสวงหาคนที่จะเปลี่ยนมานับถือและเป็นศาสนาแบบชาติพันธุ์มาตลอดเวลา ศาสนายิวแตกออกเป็นนิกายเล็ก ๆ มากมายส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการกระจายของชาวยิวในสมัยโรมันและจากการขาดการติดต่อระหว่างดินแดนต่าง ๆ ในสมัยต่อมาชาวยิวกระจายสู่ยุโรป แอฟริกาเหนือ และทางใต้ของอาหรับตอนปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษนี้ชาวยิวย้ายถิ่นไปสู่สหรัฐอเมริกา ศาสนานี้มีผู้นับถือ 14 ล้านคน ประมาณเกือบครึ่งหนึ่งอาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกา ร้อยละ 18 ในยุโรปและร้อยละ 30 ในเอเชียซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในอิสราเอล ชาวยิวอเมริกันส่วนมากจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองแทนที่จะอยู่ในชนบท ชาวยิวในเมืองใหญ่ ๆ เช่น นิวยอร์ก เป็นพวกที่ย้ายถิ่นมาจากยุโรปตะวันออก โดยเฉพาะจากโปแลนด์และรัสเซียระหว่าง ค.ศ.1800-1915 ส่วนพวกที่อยู่ตามเมืองเล็ก ๆ ทางมิดเวสต์และทางใต้ย้ายถิ่นมาจากเยอรมนีเป็นส่วนใหญ่ ในช่วงก่อน ค.ศ.1880 การที่ชาวยิวอเมริกันมีอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำ และแต่งงานกับคนนอกศาสนามากขึ้นทำให้เกิดความวิตกเกี่ยวกับอนาคตของศาสนายิวในสหรัฐอเมริกา

ศาสนาฮินดู

ทะเลทรายแถบตะวันออกกลางเป็นแหล่งสำคัญที่ศาสนาใหญ่ ๆ ของโลกเกิดขึ้น ดินแดนสำคัญอีกแห่งหนึ่งคือ ทางเหนือของอินเดียบริเวณที่ราบและเชิงเขาใกล้แม่น้ำคงคาและสินธุ ศาสนาแรกที่เกิดในประเทศอินเดีย คือศาสนาฮินดู ซึ่งมีอายุอย่างน้อย 4,000 ปี ศาสนาฮินดูแพร่กระจายจากแคว้นปัญจาบเข้าครอบคลุมอนุทวีปอินเดียไว้ทั้งหมด คณะนักสอนศาสนาได้นำศาสนาไปสู่อินโดนีเซีย และส่วนอื่น ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมาดินแดนต่างชาติเหล่านี้ส่วนใหญ่ (ยกเว้นเกาะบาหลีของอินโดนีเซีย) เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น ๆ ในขณะที่ดินแดนส่วนใหญ่ในอนุทวีปอินเดียเปลี่ยนเป็นอิสลาม ถึงกระนั้นศาสนาฮินดูก็ยังมีจำนวนผู้นับถือราว 780 ล้านคน ซึ่งประกอบด้วยประชากรส่วนใหญ่ของอินเดีย แม้ว่าศาสนาฮินดูจะเคยเป็นแบบสากล แต่ก็เปลี่ยนมาเป็นศาสนาแบบชาติพันธุ์นานแล้ว

ศาสนาฮินดูมีพระเจ้าหลายร้อยองค์ และมีระบบวรรณะซึ่งเป็นการแยกคนตามบรรพบุรุษและอาชีพ ศาสนานี้เชื่อการกลับมาเกิดใหม่ และเคารพไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทุกรูป

ลักษณะที่เรียกว่า อหิงสา อย่างไรก็ตาม ศาสนาฮินดูไม่มีความเชื่อเป็นมาตรฐานแน่นอน แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น ฮินดูบางคนบูชาพระเจ้าองค์เดียว บางคนยอมให้รับประทานปลา

ศาสนาพุทธ

ศาสนาพุทธมีการกำเนิดแถบเชิงเขาหิมาลัยทางเหนือของอินเดียประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล เป็นการปฏิรูปภายในศาสนาฮินดู ผู้ตั้งศาสนาคือเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งต่อมาเรียกว่า พระพุทธเจ้า มีหลักศาสนาคือ ความจริงสูงสุด 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และมีจุดหมายคือ นิพพาน

ศาสนาพุทธจำกัดอยู่เฉพาะคาบสมุทรมหานครอินเดียเป็นเวลาหลายศตวรรษ แต่ต่อมาผู้สอนศาสนาได้เผยแพร่ศาสนาพุทธไปสู่จีน (100 ปีก่อนคริสตกาล-ค.ศ.200) เกาหลีและญี่ปุ่น (ค.ศ.300-500) เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ค.ศ.400-600) ทิเบต (ค.ศ.700) และมองโกเลีย (ค.ศ.1500) ตามลำดับ ศาสนาพุทธเหมือนกับศาสนาคริสต์คือ เกือบสูญหายไปจากแหล่งเกิดเพราะผู้นับถือศาสนาพุทธค่อย ๆ ถูกกลืนไปสู่ศาสนาฮินดู ในจีนและญี่ปุ่นศาสนาพุทธผสมผสานกับศาสนาแบบชาติพันธุ์ของชนหมู่น้อยต่าง ๆ เช่น ลัทธิเต๋า และลัทธิชินโต

ศาสนาพุทธซึ่งแพร่หลายในศรีลังกา และแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงรักษารูปแบบศาสนาไว้ดั้งเดิม แต่ในทิเบตและมองโกเลียแตกต่างไปเรียกว่า ลัทธิลามะ ความโน้มเอียงของศาสนาพุทธที่จะรวมกับศาสนาเฉพาะถิ่น (โดยเฉพาะในจีน) ทำให้ยากต่อการประมาณจำนวนผู้นับถือ ประมาณว่าอยู่ระหว่าง 300-600 ล้านคน ในขณะที่ศาสนาพุทธในจีนเข้าผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาแบบชาติพันธุ์นั้น ที่อื่น ๆ ศาสนาพุทธยังคงลักษณะศาสนาแบบสากลอยู่ ในปัจจุบันนี้ศาสนาพุทธจัดเป็นหนึ่งในสามศาสนาแบบสากลที่สำคัญของโลก คู่กับศาสนาคริสต์และอิสลาม

ลัทธิถือผีวิญญาณ

คนชนเผ่าต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้นับถือศาสนาใด ๆ ของโลกไม่ว่าจะเป็นศาสนาแบบชาติพันธุ์หรือสากล มักจะเรียกรวม ๆ ว่า พวกถือผีวิญญาณ (animists) พวกนี้เชื่อว่าสิ่งที่ไม่มีชีวิตบางอย่างมีวิญญาณสิงสถิตอยู่ เช่น หิน แม่น้ำ ยอดเขา ภูเขา ป่า เป็นต้น แต่ละกลุ่มมีลักษณะการถือผีเฉพาะของตน ปกติจะมีหมอผีประจำกลุ่มเป็นผู้ติดต่อกับวิญญาณเหล่านั้น ความเชื่อในลัทธิแบบนี้กำลังลดลงทุกแห่ง ยังคงมีเหลืออยู่ในดินแดนห่างไกล เช่น ตอนในของอเมริกา กลุ่มน้ำแอมะซอน และเขตภูเขาของนิวกินี

บริเวณที่กลายเป็นเรื่องทางโลก

ในบางส่วนของโลกโดยเฉพาะในเขตเมืองหรือเขตอุตสาหกรรม ศาสนาดั้งเดิมกำลังเสื่อมลง การทำให้เป็นเรื่องทางโลก (secularized) กำลังเกิดขึ้นในดินแดนต่าง ๆ เช่น อินเดีย เนเธอร์แลนด์ และ รัสเซีย ในบางแห่งการเสื่อมถอยของศาสนาเกิดจากความไม่เป็นมิตรของรัฐบาลต่อความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งหรือต่อศาสนาโดยทั่วไป หรือบางครั้งเพราะศาสนาไม่สามารถปรับตัวเข้ากับลักษณะเมืองได้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามคนกำลังละทิ้งศาสดั้งเดิมของตนเป็นจำนวนมากขึ้น

สำหรับชาวอเมริกันหลายคน ศาสนาในปัจจุบันมีบทบาทน้อยในชีวิตประจำวัน ความเปลี่ยนแปลงนี้ปรากฏอยู่ในการสร้างโบสถ์ โบสถ์ในสหรัฐอเมริกาปัจจุบันไม่สร้างอยู่ในศูนย์กลางหน้าหนึ่งของเมืองไม่เหมือนกับวิหารใหญ่ ๆ ของยุโรปในอดีต หรือโบสถ์ในคิวเบกและเม็กซิโก โดยปกติโบสถ์จะอยู่บริเวณชายขอบซึ่งที่ดินราคาต่ำกว่า หรือบริเวณชานเมืองซึ่งคนย้ายออกจากเมืองไปอยู่มาก ที่เป็นเช่นนี้แสดงว่าประชาชนเกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าไม่ใช่กิจกรรมทางศาสนา พร้อม ๆ กับการทำให้เป็นเรื่องทางโลกนี้ ก็มีการกลายเป็นการค้าของศาสนาด้วย ตัวอย่างเช่น การโฆษณาขายสิ่งของทางวิทยุ ค่าพิธีศพที่แพงมาก และการสร้างโบสถ์แบบขับรถผ่านเข้า (drive-in)

โบสถ์ของศาสนาอิวได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองและกระบวนการทำให้เป็นเรื่องทางโลกเช่นกัน โบสถ์ที่สร้างกันสมัยก่อนตั้งอยู่กลางเมืองและไกลจากเขตที่อยู่อาศัยของศาสนิกชนในปัจจุบัน ประตูใหญ่จะถูกปิด และใช้ประตูด้านข้างเป็นทางเข้า ที่ว่างด้านหน้าโบสถ์มีผู้คนมาขายสินค้าหรือใช้ประโยชน์อย่างอื่น ๆ ที่เมืองเทลอาวีฟในอิสราเอลมีโบสถ์กลางซึ่งสร้างประมาณ 70 ปีมาแล้ว ตั้งอยู่ในเขตศูนย์กลางธุรกิจปัจจุบัน ผู้มาโบสถ์ได้รับการรบกวนจากเสียงและมลพิษรถยนต์เป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อต้นทศวรรษ 1970 จึงมีการสร้างกำแพงสวยงามเพื่อกันโบสถ์จากสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สินค้าใช้จ่ายไปมากแต่ก็ไม่ทำให้จำนวนผู้มาโบสถ์มากขึ้น ในเวลาใกล้เคียงกันโบสถ์ใหม่ถูกสร้างขึ้นทางเหนือของเมือง บนถนนสายสำคัญในเขตที่อยู่อาศัยซึ่งมีการค้าด้วย โบสถ์นี้จึงถูกสร้างเหมือนป้อม ไม่มีหน้าต่าง เพื่อแยกผู้ร่วมพิธีภายในโบสถ์ออกจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ในทำนองเดียวกัน โบสถ์กลางแห่งใหม่ที่เยรูซาเลมสร้างขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1982 บนถนนสายสำคัญของเมือง มีสนามกั้นระหว่างโบสถ์กับถนนและมีหน้าต่างเฉพาะด้านข้างเพื่อป้องกันการรบกวน เนื่องจากโบสถ์นี้ตั้งอยู่ใกล้เขตศูนย์กลาง

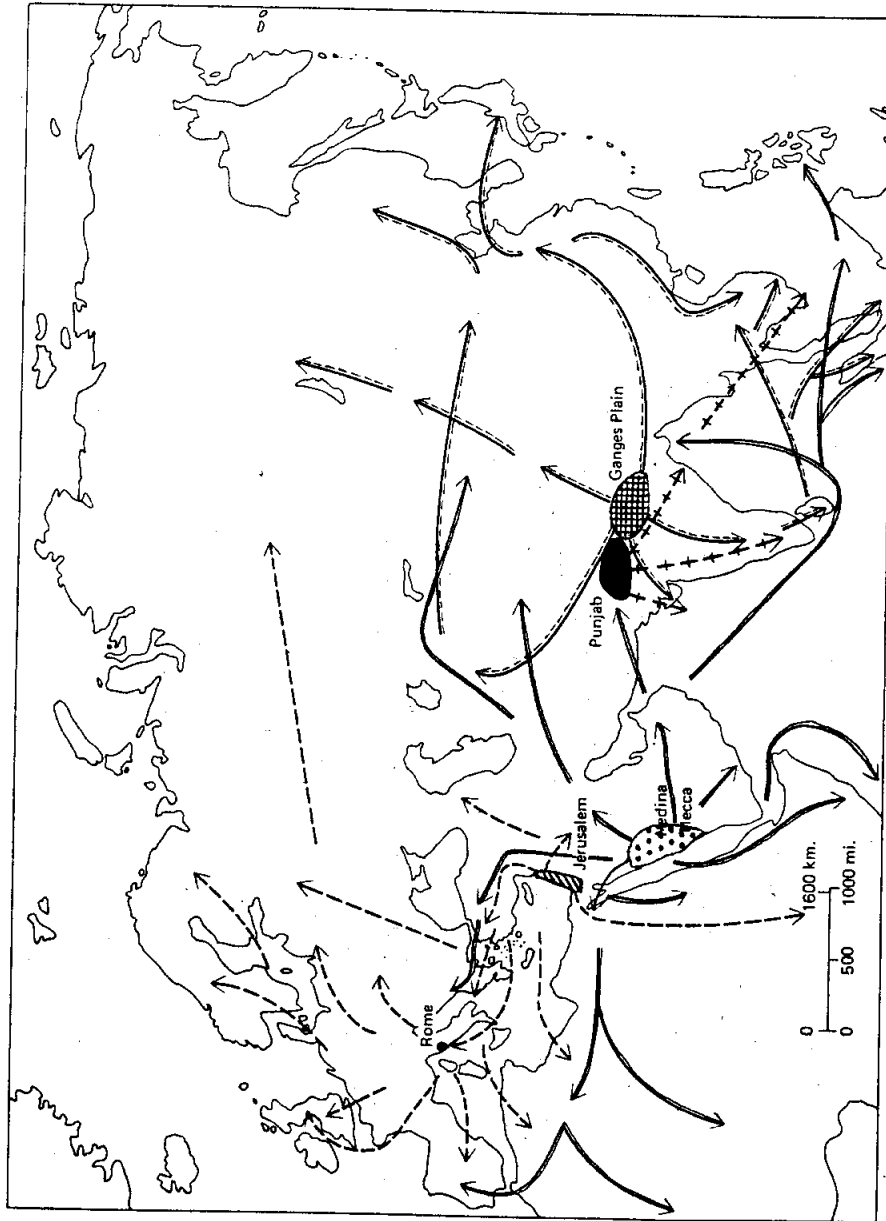
ธุรกิจ มีการประกอบพิธีนมัสการพระเจ้าเฉพาะวันพักผ่อนและสวดภาวนา (Sabbath) 2 เวลา เท่านั้น (โดยปกติควรเป็น 3 เวลา) และวันธรรมดาของสัปดาห์เปิดให้ผู้มาเยือนเข้าได้ แต่จะไม่มี การประกอบพิธีบูชา (Shilhav 1983 : 328)

ศาสนาแบบกึ่ง ๆ (quasi-religions) หรือระบบความเชื่อที่คล้ายกับศาสนาแต่ขาดพิธีการ มักจะช่วยเติมช่องว่างทางความรู้สึกที่เกิดจากการทำให้เป็นเรื่องทางโลก ศาสนาแบบกึ่ง ๆ ที่กระจายกว้างขวางที่สุด คือระบบคอมมิวนิสต์ซึ่งเกิดมาจากโลกยิว-คริสเตียน ทั้งชาวคอมมิวนิสต์และคริสเตียนเชื่อในบทบาทของสามัญชน การมีศีลธรรมทางเพศ และความขยันหมั่นเพียร ศาสนาแบบกึ่ง ๆ อาจจะเป็นในรูปของชาตินิยม เช่น นาซีเยอรมัน หรือศาสนา ยิวในอิสราเอล

การแพร่กระจายของศาสนา

ศาสนาแพร่กระจายไปทั้งแบบขยายออกไป และแบบย้ายที่ใหม่ (ภาพที่ 4.4) โดยเฉพาะแบบหลัง เป็นวิธีการแพร่กระจายของศาสนาแบบสากลซึ่งส่งคณะนักสอนไปยัง ดินแดนต่าง ๆ หรือแพร่กระจายไปพร้อมกับผู้ย้ายถิ่น เช่น ผู้ตั้งถิ่นฐานชาวยุโรปนำศาสนาคริสต์ ไปยังสหรัฐอเมริกา การแผ่ขยายของศาสนาคริสต์ในระยะแรกผ่านตอนใต้ของยุโรปเป็นตัวอย่าง ของการแพร่กระจายแบบลำดับขั้น เพราะโบสถ์แรก ๆ จะปรากฏอยู่เฉพาะในเมืองเท่านั้น การแพร่กระจายแบบติดต่อเมื่อประยุกต์ใช้กับศาสนาอาจเรียกว่า การเปลี่ยนศาสนาแบบสัมผัส (contact conversion) และเป็นผลมาจากการที่ประชากรติดต่อกันทุกวัน

ความคิดทางศาสนาเคลื่อนที่ไปในลักษณะเช่นเดียวกันกับคลื่นนวัตกรรมซึ่งจะอ่อนลงตามระยะทางและเวลา อุปสรรคต่าง ๆ อาจทำให้การแพร่กระจายนี้ช้าลงหรือหยุดชะงัก ไป ในทำนองเดียวกันศาสนาเองก็อาจเป็นอุปสรรคต่อนวัตกรรมที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา ปอยครั้ง ที่ข้อห้ามทางศาสนาเป็นอุปสรรคแบบดูดซับต่อการแพร่กระจายของอาหารหรือการประพฤติ ปฏิบัติต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ การสูบบุหรี่ซึ่งเป็นนวัตกรรมถูกนำเข้าในสหรัฐอเมริการะหว่าง สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง จึงไม่สามารถแทรกซึมไปในสังคมอเมริกันในมลรัฐยูทาห์ การแพร่กระจายแบบย้ายที่ใหม่ของศาสนาใดศาสนาหนึ่งจะประสบอุปสรรคแบบดูดซับถ้ามีกฎหมาย ห้ามการย้ายถิ่นของผู้นับถือศาสนานั้น ๆ แต่ส่วนใหญ่อุปสรรคจะเป็นแบบซึมผ่านยอมให้คลื่น นวัตกรรมกระจายผ่านไปได้ เช่น การยอมรับศาสนาคริสต์ของกลุ่มชนพื้นเมืองต่าง ๆ ในละติน

ภาพที่ 4.4 การแพร่กระจายของศาสนาที่สำคัญ ๆ ของโลก

อเมริกา และทางตะวันตกเฉียงใต้ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งก็ยังคงมีศาสนาของชนเผ่าอยู่ หรือ การที่เกษตรกรในมลรัฐเพนซิลเวเนีย สหรัฐอเมริกา ซึ่งนับถือศาสนาที่ห้ามสูบบุหรี่แต่ปลูกยาสูบ เพื่อการค้า

อุปสรรคของการแพร่กระจายแบบย้ายที่ใหม่

ตัวอย่างเกี่ยวกับอุปสรรคต่อการแพร่กระจายของศาสนา จะเห็นได้ชัดจากการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในจีน เมื่อคณะนักสอนศาสนาเดินทางจากยุโรปและสหรัฐอเมริกาไปยังจีน ในศตวรรษที่ 19 นั้น พวกเขาคาดว่าจะเปลี่ยนแปลงศาสนาชาวจีนได้ง่ายและจะมีคนเปลี่ยนศาสนาเป็นจำนวนมาก แต่ที่จริงจีนเป็นดินแดนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมที่ไม่อำนวยต่อการเผยแผ่ศาสนาได้ง่าย เช่น ทางด้านภาษา มีความลำบากในการหาคำเทียบภาษาจีนสำหรับคำว่าบาป (sin) ซึ่งใช้คำที่ขอยืมจากศาสนาพุทธ หมายถึงทำความผิด นอกจากนี้ยังมีปัญหาความขัดแย้งด้านปรัชญา คือ ชาวจีนเห็นว่าคนเราโดยพื้นฐานเป็นคนดี ความชั่วร้ายเป็นเพียงสิ่งชั่วคราว คนเราจะกลับมาสู่ความดีอีก ดังนั้น ความคิดที่ว่าคนในศาสนาคริสต์ไม่สามารถจะกลับมาสู่ความดีได้อีกนั้น เป็นสิ่งที่คนจีนไม่เข้าใจ หรือเรื่องเกี่ยวกับบุญในสวนอีเดนก็เช่นกัน ชาวจีนไม่เข้าใจว่างูนั้นเสียหายอย่างไรเพราะชาวจีนมีศิลปะเกี่ยวกับมังกรอยู่มาก และถือเป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดิ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ จนกระทั่งต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นเวลาที่โครงสร้างทางสังคมของจีนตกอยู่ใต้อำนาจของชาวตะวันตก จึงมีการเปลี่ยนศาสนาบ้างแต่ก็ไม่มากนัก พวกที่เปลี่ยนศาสนาคือชาวจีนยากจน ซึ่งต้องการเป็นคริสเตียนเพราะอยากได้ข้าวที่นักสอนศาสนาแจกให้ ใน ค.ศ.1949 คอมมิวนิสต์ยึดครองประเทศ ศาสนาคริสต์ก็ออกจากจีนไปโดยไม่ได้ประสบความสำเร็จมากกว่าตอนที่มาใหม่ ๆ เลย สำหรับนักภูมิศาสตร์เรื่องนี้เป็นตัวอย่างที่ดีของการแพร่กระจายแบบย้ายที่ใหม่ของศาสนา ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จเพราะอุปสรรคทางวัฒนธรรม

นิเวศวิทยาศาสนา

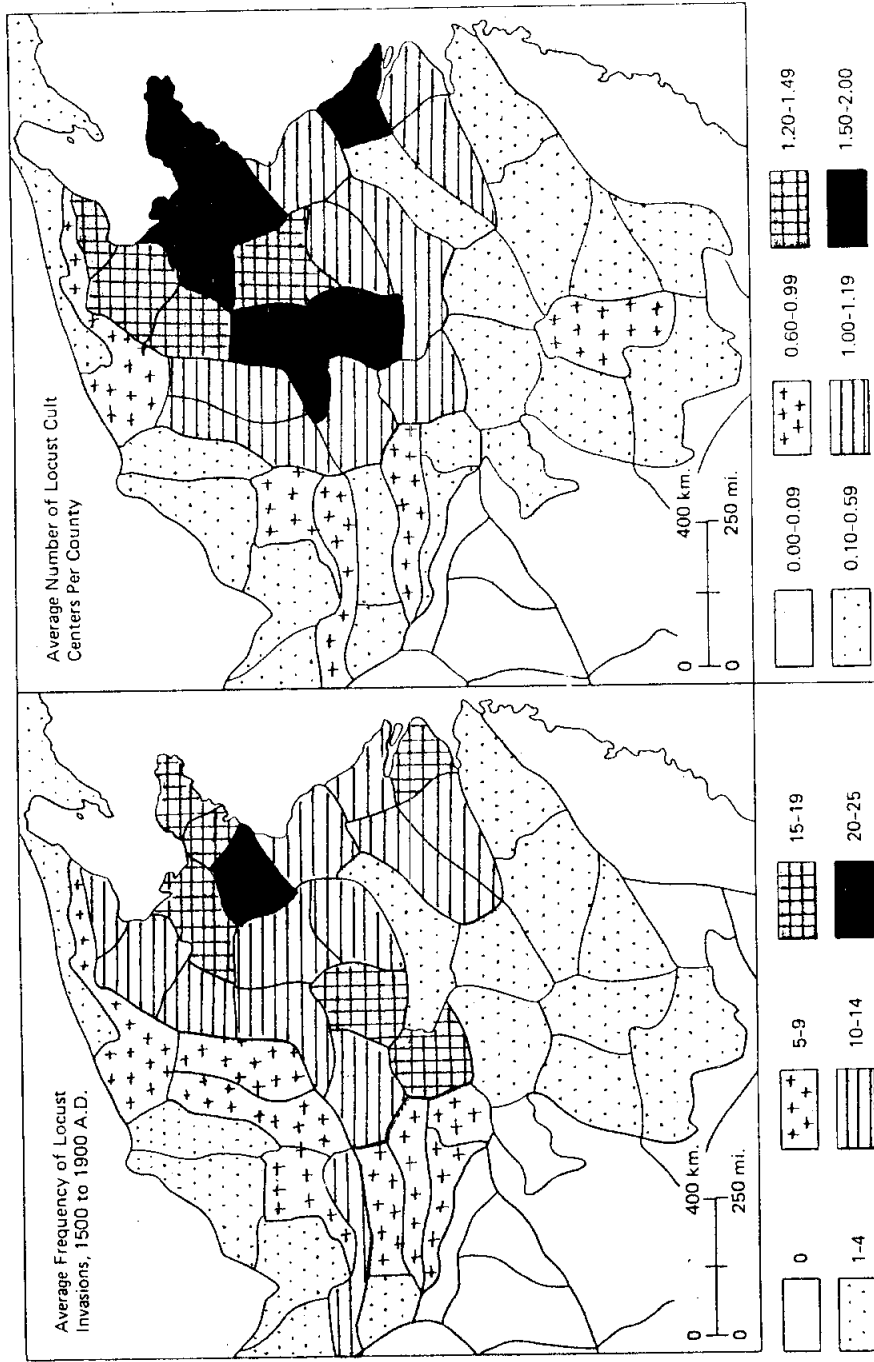
สิ่งสำคัญต่าง ๆ ในหลายศาสนาเกี่ยวข้องกับ การดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมทางกายภาพมีอิทธิพลมากต่อพัฒนาการของศาสนาหลายศาสนา เห็นได้ชัดในลัทธิถือผีซึ่งมีการติดต่อระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีวิญญาณ มีพิธีขอฝน ขอให้ภูเขาไฟสงบ หรือขอให้โรคระบาดหายโดยการบูชาวิญญาณที่พวกเขาเชื่อว่ารับผิดชอบต่อสิ่งเหล่านี้

อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติต่อศาสนาใหญ่ ๆ ก็พอเห็นได้แต่ไม่มากเท่ากับลัทธิถือผี อันที่จริงวิญญาณธรรมชาติของพวกถือผีก็มีอยู่ในศาสนาใหญ่ ๆ ตัวอย่างเช่น แม่น้ำคงคาศักดิ์สำหรับชาวฮินดู แม่น้ำจอร์แดนมีความหมายเป็นพิเศษต่อชาวคริสเตียน ภูเขาไฟฟูจิศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิชินโตของญี่ปุ่น หินดำที่เมกกะซึ่งเชื่อว่าส่งมาโดยพระอัลลáhของชาวมุสลิม ต้นไม้เช่นต้นสนในเทศกาลคริสต์มาส หรือการปลูกสนในสุสานแสดงถึงความยืนยาวของชีวิต วันฉลองสำคัญ ๆ ของชาวคริสเตียน เช่น คริสต์มาสฉลองใกล้เวลาหมายัน (winter solstice) หรือการนับถือโคก็เกี่ยวข้องกับการบูชาพระจันทร์ ปรากฏการณ์นี้เด่นในศาสนาฮินดู และมีอยู่ในโลกเก่า เชื่อกันว่าลักษณะเขาโครูปจันทร์เสี้ยวทำให้คนสมัยก่อนเชื่อมโยงสัตว์เหล่านี้กับจันทร์เสี้ยว ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอาจเป็นเหตุให้คนสมัยก่อนเริ่มเลี้ยงโคก็ได้

ปฏิทินของการฉลองสำคัญ ๆ ทางศาสนา แสดงให้เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนฤดูต่อมนุษย์สมัยก่อน เช่น ปีใหม่ของชาวยิว อยู่ในฤดูใบไม้ร่วง เป็นระยะสิ้นสุดฤดูร้อนแล้งของเขตเมดิเตอร์เรเนียนและการเกษตรเริ่มด้วยฝนที่ตกในฤดูใบไม้ร่วง หรือเทศกาลเข้าพรรษาของชาวพุทธซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน หรือการฉลองเทศกาลอีสเตอร์ในซีกโลกเหนือ ก็เกี่ยวข้องกับการเริ่มฤดูใบไม้ผลิ คำว่าอีสเตอร์ มาจากคำว่า Ostar ซึ่งหมายถึงเทพเจ้าแห่งฤดูใบไม้ผลิ แม้ในปัจจุบันก็ยังเห็นอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่อศาสนาซึ่งไม่แตกต่างไปจากพิธีของพวกถือผี เช่น การสวดมนต์ในท้องถื่นเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศที่ไม่ดี คนแถบเกรตเพลนส์ในสหรัฐอเมริกา ในฤดูแล้งจะสวดอ้อนวอนขอฝน หรือในจีนทางตะวันออกเฉียงเหนือ มีแมลงระบาดทำให้มีการสร้างศาลเจ้ากว่า 900 แห่ง และมีที่สำหรับบูชาเทพเจ้าแมลงและมีพิธีบูชาบวงสรวงต่าง ๆ เพื่อจัดการระบาดดังกล่าว (ภาพที่ 4.5)

สิ่งแวดล้อมและการบูชาพระเจ้าองค์เดียว

มีนักภูมิศาสตร์บางคนพยายามหาคำตอบเกี่ยวกับกำเนิดของการบูชาพระเจ้าองค์เดียว โดยพิจารณาปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ศาสนาคริสต์ อิสลาม และยิว ซึ่งเป็นศาสนาใหญ่ที่บูชาพระเจ้าองค์เดียวล้วนมีกำเนิดในหมู่คนที่อาศัยอยู่ในทะเลทรายแถบตะวันออกกลาง นิกายลามะซึ่งเป็นศาสนาพุทธที่เกือบจะเป็นการบูชาพระเจ้าองค์เดียวมากที่สุดก็รุ่งเรืองในแถบทะเลทรายทิเบต และมองโกเลีย คนเหล่านี้ล้วนเป็นพวกเลี้ยงสัตว์เร่ร่อนมาก่อนซึ่งเคลื่อนย้ายไปยังที่ต่าง ๆ พร้อมฝูงสัตว์ เฮลเลน เซอร์ซิลล์ เซมเปิล (E.C. Semple) ได้เคยอธิบายไว้เมื่อต้นศตวรรษที่ 20 ว่าพวกที่อยู่ในทะเลทรายเหล่านี้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากความ

ภาพที่ 4.5 แผนที่เปรียบเทียบบริเวณที่ประสบภัยจากแมลงระบาดในประเทศไทย
กับบริเวณที่มีศาลเจ้าสำหรับบูชาเทพเจ้าแมลง

สันโดษของธรรมชาติ เขมเปิลเชื่อว่าสภาพท้องฟ้าโล่งในทะเลทรายมองเห็นดวงจันทร์ ดวงดาว ชัดเจน และเห็นร่างศักดิ์สิทธิ์เดินข้ามท้องฟ้าอย่างมีระเบียบค่อย ๆ ไป ทำให้พวกเขาคิดว่าผู้รับผิดชอบต่อระบบที่เป็นระเบียบนี้มีเพียงคนเดียว เขมเปิลซึ่งมีความคิดแบบนียัตินิยมสิ่งแวดล้อม จึงสรุปว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในทะเลทรายจึงกลายเป็นผู้บูชาพระเจ้าองค์เดียวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นัก ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมบางคนที่มีความคิดแบบคติความอาาจจะเป็น สนใจศึกษาโครงสร้างทาง สังคมเพื่อหาคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้และเห็นว่าพวกเร่รอนในทะเลทรายมีสังคมเป็นเผ่าหรือ กลุ่มเครือญาติ ปกครองโดยหัวหน้าชายซึ่งมีอำนาจเผด็จการเหนือคนในกลุ่ม จึงอาจเป็นไปได้ ที่พระเจ้าองค์เดียวของตะวันออกกลางนั้นก็คือผลสะท้อนทางเทววิทยาของหัวหน้ากลุ่มนั่นเอง เทพเจ้าที่เป็นหญิงส่วนมากเกี่ยวข้องกับสังคมเกษตร อาจเป็นเพราะสตรีหมายถึงความอุดม สมบูรณ์หรือการเจริญพันธุ์ ในขณะที่เทพเจ้าซึ่งเป็นชายเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์และล่าสัตว์

ศาสนาและการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพมีอิทธิพลต่อความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาได้ อย่างไร ศาสนาของคนเราก็สามารถมีอิทธิพลต่อความมากน้อยในการที่คนเราจะเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมของตนได้เช่นกัน ลินน์ ไวท์ (Lynn White) กล่าวว่า นิเวศวิทยามนุษย์ขึ้นอยู่กับ ความเชื่อทางศาสนา เธอกล่าวว่ามูลเหตุวิทยา (teleology) ของประเพณีศาสนายิว-คริสต์ สอน ว่าคนมีอำนาจเหนือธรรมชาติ โลกถูกสร้างขึ้นเพื่อมนุษย์โดยเฉพาะดังที่ปรากฏในพระดำรัสของ พระเจ้าต่อโมเสสในอาหรับหลังน้ำท่วมใหญ่ ตามแนวความคิดแบบมูลเหตุวิทยานี้เชื่อว่า มนุษย์ไม่ใช่ ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่เป็นส่วนหนึ่งที่แยกออกมา และจัดเป็นหนึ่งในสามองค์ประกอบซึ่ง ได้แก่ พระเจ้า ธรรมชาติ และมนุษย์

ด้วยความเชื่อที่ว่าโลกถูกสร้างขึ้นเพื่อให้มนุษย์ใช้ ชาวคริสเตียนในยุคโรแมนติก กลางมีความเห็นว่า มนุษย์เป็นผู้ช่วยของพระเจ้าในการทำงานสร้างสรรค์ของพระองค์ให้สำเร็จ และเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมโดยมนุษย์เป็นงานของพระเจ้า ดังนั้น ในยุโรปสมัย กลางจึงมีการโค่นถางป่า และสูบน้ำออกจากบึงเพื่อขยายพื้นที่เกษตรอย่างกว้างขวาง

ตามความเห็นของไวท์ ศาสนาคริสต์ทำลายความรู้สึกเดิมเกี่ยวกับความ ศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ เธอกล่าวว่าความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้โลกตะวันตกยิว- คริสเตียนเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว วิฤติการณ์ทางนิเวศวิทยาใน ปัจจุบันเกิดจากเทคโนโลยีผสมกับมูลเหตุวิทยา ในทางตรงข้าม ศาสนาสำคัญ ๆ ของโลกทาง

ตะวันออกและความเชื่อผีวิญญาณของชนเผ่ามีคำสอนหรือความเชื่อที่ช่วยปกป้องธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์จัดเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและอยู่กับธรรมชาติอย่างสงบ ศาสนาอย่างนี้ไม่เป็นอันตรายต่อความสมดุลของระบบนิเวศ

แต่นักภูมิศาสตร์ยี ฟู ทวน (Yi-Fu Tuan) ไม่เห็นด้วย เขากล่าวว่าอุดมคติกับความ เป็นจริงไม่ตรงกัน เช่น จีนมีประเพณีดั้งเดิมในการรักษาป่า แต่ป่าของจีนก็ถูกทำลายไป มาก ศาสนาของชนเผ่าหรือชาวตะวันออกไม่ได้ช่วยปกป้องสิ่งแวดล้อม เช่น ศาสนาพุทธ ปกป้องต้นไม้ของวัด แต่ใช้พื้นที่จำนวนมากในการเผาศพ พวกเขาเชื่อผีวิญญาณที่ทำอะไรเลื่อนลอย บางครั้งบูชาสิ่งเวทย์วิญญาณป่าก่อนที่จะทำลายพื้นที่ป่าจำนวนมาก สำหรับทวนนั้น อาจารย์ธรรม เป็นการแสดงอำนาจของมนุษย์เหนือธรรมชาติ ศาสนาสามารถต้านทานแต่ไม่อาจเอาชนะการ แสดงอำนาจนั้นได้

นักนิเวศวิทยาบางคนก็ชี้ให้เห็นว่าศาสนาอิสลาม-คริสต์ไม่ใช่ขาดความสนใจในการ อนุรักษ์ธรรมชาติ เพราะมีคำสอนให้เกษตรกรปล่อยที่ดินว่างเป็นเวลา 7 ปี และไม่เก็บหา อาหารจากพืชป่าในพื้นที่ว่างนั้น

ศาสนาและสุขภาพสิ่งแวดล้อม

ศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีทางที่คนเรารับรู้สภาพแวดล้อมทางกายภาพของตน ที่ เห็นได้ชัด คือการรับรู้ภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม พายุ และภัยแล้ง ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ สอนให้ผู้นับถือนับถือภัยเหล่านี้โดยไม่ต่อสู้ คือเห็นว่าเป็นภัยธรรมชาติ ห้ามไม่ได้ ส่วนชาว คริสเตียนมักจะเห็นว่าพายุ น้ำท่วม หรือภัยแล้ง เป็นสิ่งผิดปกติ และสามารถป้องกันได้ ดังนั้น พวกเขาจะคอย ๆ ดำเนินการเพื่อเอาชนะภัยพิบัติเหล่านั้น บางครั้งชาวคริสเตียนก็มองว่าภัย ธรรมชาตินั้นเป็นการลงโทษของพระเจ้าแก่ผู้ทำบาป ซึ่งกรณีนี้พวกเขาารู้สึกว่าจะป้องกันภัยใน อนาคตได้โดยการสำนึกในบาปที่กระทำไปแล้ว

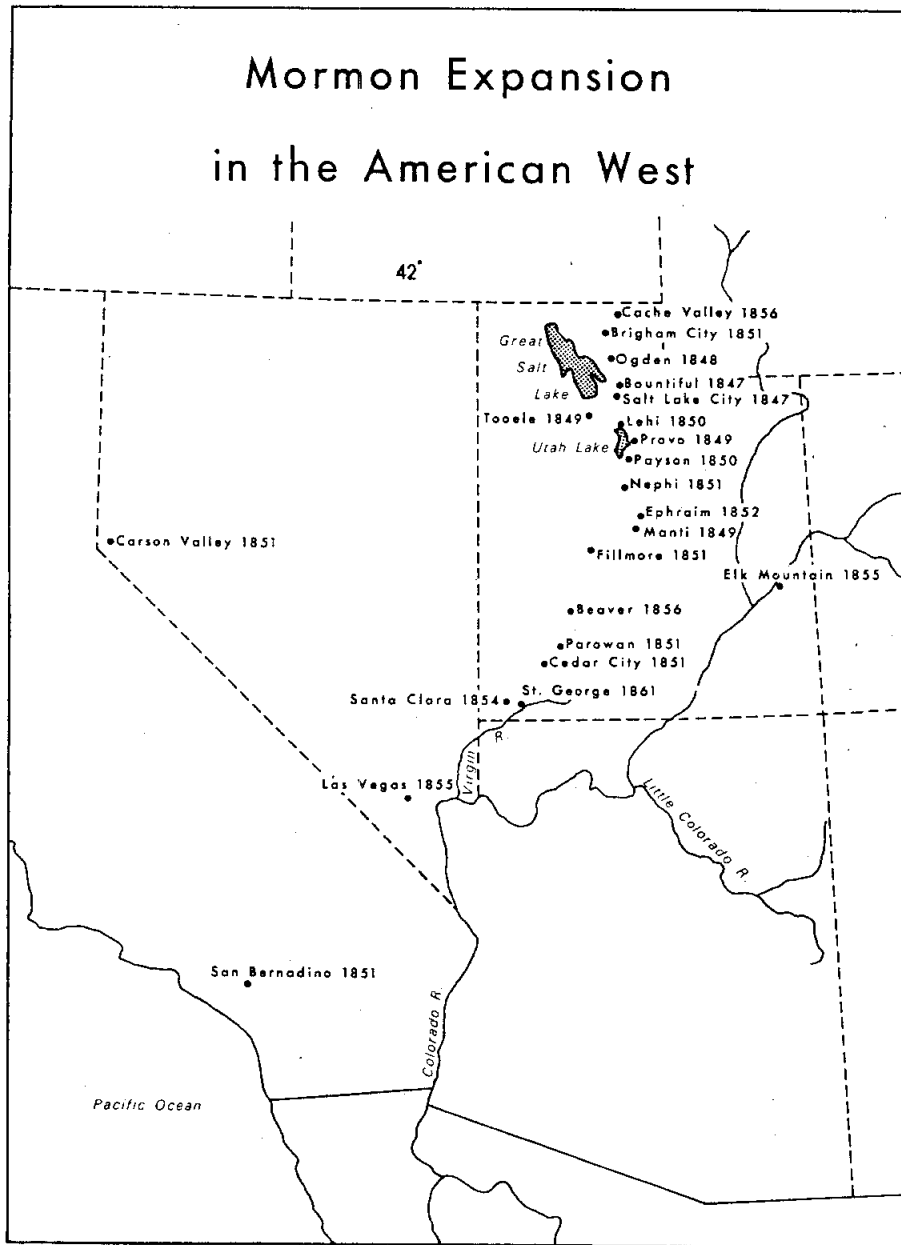
ภายในศาสนาหนึ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมยังต่างกันไป ตามนิกายต่าง ๆ จากการศึกษาในบริเวณการตั้งถิ่นฐานเล็ก ๆ ทางตะวันตกเฉียงใต้ของสหรัฐ- อเมริกาพบว่า ร้อยละ 72 ของชาวอเมริกันเชื้อสายสเปนซึ่งเป็นคาทอลิกรู้สึกว่ามีมนุษย์อยู่กับ ธรรมชาติ ร้อยละ 55 ของพวกมอริมอนเห็นว่ามีมนุษย์อยู่กับธรรมชาติอย่างสันติ เป็นความ สัมพันธ์ที่รักษาไว้โดยการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและความขยันหมั่นเพียร ร้อยละ 48 ของพวก โปรเตสแตนต์เชื่อว่ามีมนุษย์เป็นผู้ควบคุมธรรมชาติ และสามารถเอาชนะภัยทางสิ่งแวดล้อมได้

ประมาณ 2 ใน 3 ของชนพื้นเมืองเผ่าซุนิและนาวาโย ซึ่งส่วนมากเป็นพวกเชื่อผีวิญญาณคิดว่ามนุษย์อยู่อย่างสันติกับสิ่งแวดล้อม ในทำนองเดียวกันจากงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งพบว่า ประชากรของมลรัฐแอละแบมาซึ่งเป็นพวกอนุรักษนิยมโปรเตสแตนต์ รู้สึกว่าสามารถควบคุมชะตากรรมของตนเองได้และใช้มาตรการต่าง ๆ ปกป้องตนเอง อาจจะเป็นไปได้ว่าความแตกต่างทางความเชื่อนี้ทำให้อัตราตายจากพายุทอร์นาโดในแถบมิดเวสต์ต่ำกว่าทางภาคใต้

การกระจายของการตั้งถิ่นฐานของพวกมอร์มอนในภูมิภาคเกรตเบซินทางตะวันตกของสหรัฐอเมริกา ตอนกลางศตวรรษที่ 19 เป็นผลมาจากสัญญาสิ่งแวดล้อมของผู้นำศาสนาซึ่งเลือกหุบเขาซอลต์เลกเป็นจุดหมายแห่งการเดินทางโดยอาศัยข้อมูลจากรายงานของนักสำรวจ และสัญญานเกี่ยวกับภูมิภาคดังกล่าวของผู้นำศาสนาซึ่งมีตั้งแต่ยังไม่เคยเห็นดินแดนทางตะวันตกของประเทศ สัญชานนั้นก็คือเส้นขนาน 42 องศา เป็นเส้นแบ่งภูมิอากาศเหนือเส้นนี้ภูมิอากาศหนาวเย็นเกินไปสำหรับการเพาะปลูก (Jackson 1978) ด้วยความเชื่อเช่นนี้จึงมุ่งให้มีการตั้งถิ่นฐานไปทางใต้ของหุบเขาซอลต์เลกเท่านั้น เนื่องจากดินแดนทางใต้แห้งแล้งและไม่เหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐาน ผู้นำศาสนาจึงพบปัญหาในการทำให้ผู้ย้ายถิ่นมีความเชื่อว่าควรจะไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว ซึ่งผู้นำศาสนาได้อ้างถึงพระเจ้าว่าทรงนำทางพวกเขาไปยังที่ซึ่งทรงเลือกให้เพื่อสร้างอาณาจักรแห่งพระเจ้า พวกมอร์มอนเชื่อว่า ถ้ามีศรัทธาในพระองค์ก็จะทรงประทานพรให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงดีขึ้น สามารถอยู่อาศัยและเพาะปลูกได้ พวกมอร์มอนได้พัฒนาการชลประทานขึ้น และช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ.1847 ถึง ค.ศ.1857 ได้ขยายการตั้งถิ่นฐานหลายแห่งในดินแดนอันแห้งแล้งนั้น (ภาพที่ 4.6)

บูรณาการทางวัฒนธรรมศาสนา

ในขณะที่ปฏิภิกิริยาโต้ตอบระหว่างความเชื่อทางศาสนาและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อทั้งศาสนาและพื้นที่นั้น ความศรัทธาในศาสนาก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับลักษณะการอื่น ๆ ของวัฒนธรรมเช่นกัน ความแตกต่างทางด้านพื้นที่ของความเชื่อทางศาสนาที่มีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในหลาย ๆ ด้าน ศาสนาและภาษามักจะไปด้วยกัน และความเชื่อทางศาสนาบางครั้งก็ทำให้เกิดความรู้สึกชาตินิยม ทางด้านเศรษฐกิจศาสนามีอิทธิพลต่อการเลือกปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์บางชนิด และมีอิทธิพลต่อการบริโภคอาหารและเครื่องดื่ม รวมทั้งต่อการประกอบอาชีพต่าง ๆ ด้วย

ภาพที่ 4.6 การขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานของพวกมอรมอนทางตะวันตก
ของสหรัฐอเมริกา ระหว่าง ค.ศ. 1847-1857

ที่มา : Jackson 1978 : 327.

คนเรามีอาชีพต่าง ๆ กันหลายแบบ และวิถีการดำเนินชีวิตนั้นก็แตกต่างกันมากจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ศาสนามีส่วนรับผิดชอบต่องานนี้เช่นกัน ลองพิจารณาถึงคนกวาดถนนชาวอินเดียในเมืองกัลกัตตาซึ่งศาสนาไม่ช่วยกระตุ้นในเขากระหายหรือปรารถนาสภาพที่สูงกว่านี้ในชีวิต ลองพิจารณาถึงงานที่ท่านอาจจะได้ทำเมื่อเมืองของท่านเป็นที่ดึงดูดผู้แสวงบุญจากที่ต่าง ๆ และลองพิจารณาถึงผลทางเศรษฐกิจที่อาจเกิดจากการห้ามรับประทานอาหารบางอย่างที่จะมีผลต่อการเกษตร จะเห็นได้ว่า ศาสนามีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจมากโดยเฉพาะกับเกษตรกรรม

ศาสนาและเกษตรกรรม

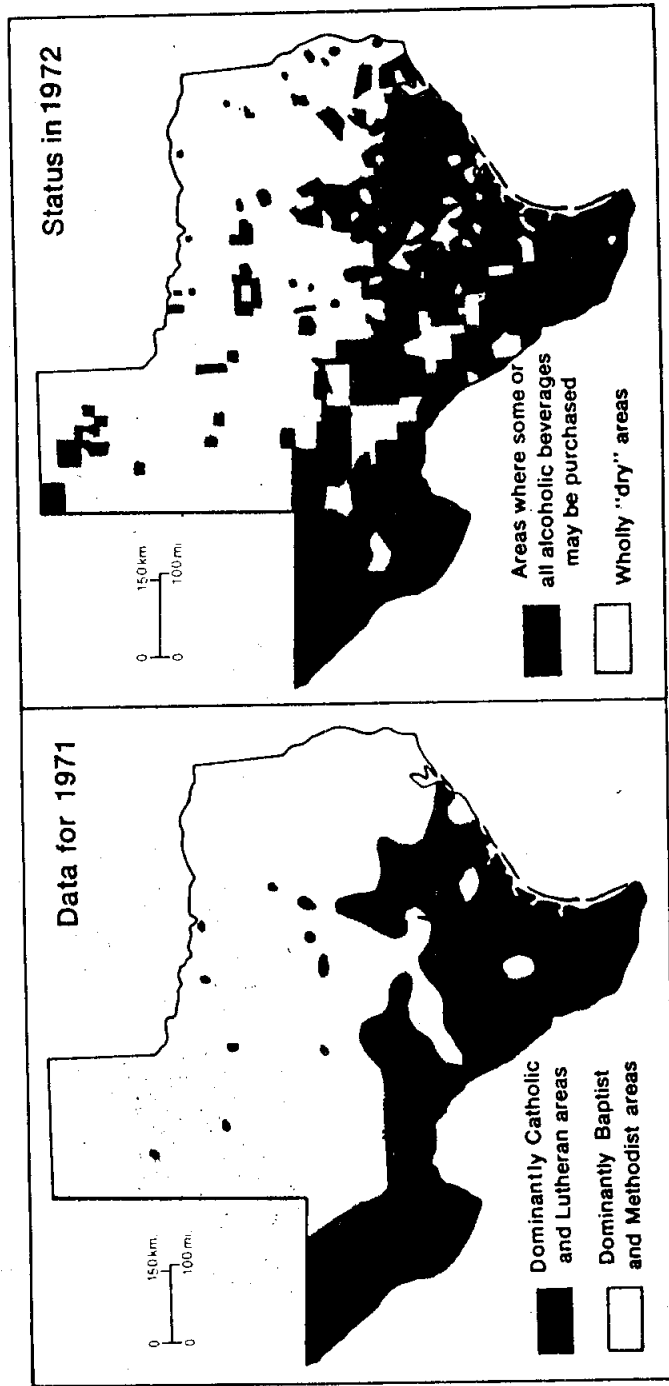
ในบางศาสนาพืชและสัตว์บางชนิดรวมทั้งผลิตภัณฑ์ได้จากพืชและสัตว์ดังกล่าวเป็นที่ต้องการมากเพราะพืชและสัตว์นั้นมีบทบาทในพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว พืชและสัตว์ก็จะแพร่กระจายออกไปพร้อมกับความเชื่อทางศาสนา เช่น ผู้นำถือศาสนาคริสต์บางนิกายในยุโรปและสหรัฐอเมริกา จะดื่มไวน์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของโลกิตพระเยซู ในระหว่างพิธีที่ประกอบเพื่อรับเข้าเป็นคริสต์ศาสนิกชน ความต้องการไวน์ที่เกิดจากพิธีนี้ช่วยกระจายการปลูกองุ่นไวน์จากบริเวณที่มีแสงแดดดีแถบเมดิเตอร์เรเนียนไปสู่บริเวณใหม่ที่นับถือศาสนาคริสต์ทางเหนือของเทือกเขาแอลป์ในปลายสมัยโรมันและต้นสมัยกลาง ไร่องุ่นไวน์แถบแม่น้ำไรน์ในเยอรมนีเริ่มจากบาทหลวงซึ่งเดินทางไปจากทางใต้ระหว่างศตวรรษที่ 6 - 9 และด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ คณะนักสอนศาสนาคาทอลิกได้นำองุ่นไวน์ไปสู่สหรัฐแคลิฟอร์เนียที่จริงแล้วไวน์มีความสัมพันธ์กับการบูชาทางศาสนามาตั้งแต่ก่อนสมัยคริสต์กาล ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์การปลูกองุ่นและการทำไวน์ได้แพร่กระจายไปทางตะวันตกข้ามดินแดนเมดิเตอร์เรเนียน พร้อมกับการบูชาเทพเจ้าดีโอนิซุส

ศาสนายังอาจเป็นสิ่งที่ใช้อธิบายการขาดหายไปของพืชหรือสัตว์บางอย่างในพื้นที่หนึ่ง สเปนและโมร็อกโกซึ่งมีสิ่งแวดล้อมคล้ายคลึงกันมาก แต่ตั้งอยู่แยกกันโดยมีช่องแคบยิบรอลตาร์กั้น สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของข้อห้ามด้านอาหารที่มีต่อการเกษตร ในสเปนซึ่งนับถือศาสนาโรมันคาทอลิกมีการเลี้ยงสุกรเป็นธรรมดา แต่ในโมร็อกโกซึ่งเป็นมุสลิมจะไม่มี การเลี้ยงสุกร ศาสนายิวก็มีข้อห้ามเกี่ยวกับสุกรเช่นกันเพราะถือว่าสุกรไม่สะอาด

นักวิจัยพยายามที่จะอธิบายข้อห้ามในการรับประทานเนื้อสุกรของชาวมุสลิมและชาวยิวไปต่าง ๆ กัน บางคนกล่าวว่าวัฒนธรรมทั้งสองนั้นห้ามไว้เพราะกลัวพยาธิในเนื้อ

สุกรหรือเห็นว่าสุกรไม่สะอาด แต่ก็เป็นไปได้ที่คนก่อนสมัยของความก้าวหน้าทางการแพทย์ จะรู้ถึงความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุเป็นผลระหว่างเนื้อสุกรที่ไม่สุกกับตัวพยาธิ บางคนก็เสนอความคิดทางเศรษฐกิจและนิเวศวิทยาว่า การห้ามบริโภคเนื้อสุกรเป็นลักษณะของความเชื่อแบบบูชาพระเจ้าองค์เดียวซึ่งเกิดขึ้นในหมู่ผู้ย้ายถิ่นกลางทะเลทราย (ภาพที่ 4.7) คนที่เห็นด้วยกับแนวความคิดนี้เชื่อว่า การเลี้ยงสัตว์เร่ร่อนเริ่มขึ้นบริเวณชายขอบของแหล่งเกษตรใหญ่ ๆ ของตะวันออกกลางโบราณใกล้แม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส ไนล์ และแม่น้ำอื่น ๆ ความกดดันทางประชากรบังคับให้ประชาชนตั้งถิ่นฐานไกลออกไปจากริมฝั่งแม่น้ำ ดังนั้น คนบางกลุ่มก็ไม่อาจเข้าถึงน้ำได้ จึงเท่ากับถูกบังคับให้ละทิ้งการปลูกพืชและหันไปมีอาชีพเลี้ยงสัตว์แทน และเนื่องจากทุ่งหญ้าบริเวณนั้นมีคุณภาพไม่ดีทำให้ประชาชนต้องเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ ในทะเลทรายเพื่อหาหญ้าอาหารให้สัตว์เลี้ยง สุกรซึ่งเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าต่อเกษตรกรที่เลี้ยงชีพอยู่กับที่บริเวณลุ่มแม่น้ำนั้นไม่สามารถเดินทางเป็นระยะไกล ๆ ได้และในทะเลทรายก็ไม่มีอาหารสำหรับสุกรทำให้พวกเร่ร่อนต้องหันไปเลี้ยงแพะ แกะ ม้า อูฐ และในบางบริเวณจะเลี้ยงโค เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเป็นอุปสรรคต่อการเลี้ยงสุกรของพวกเร่ร่อนจึงอาจเป็นเหตุให้พวกนี้มีความรู้สึกแบบเห็นพวงอุ้งนเปรี้ยวประกาศว่าเนื้อสุกรไม่น่ารับประทาน หลายปีต่อมาในศตวรรษที่ 7 พวกเร่ร่อนชาวมุสลิมก็ได้เผยแพร่ศาสนาของตนซึ่งรวมข้อห้ามเรื่องสุกรด้วยแก่เกษตรกรแถบลุ่มแม่น้ำไนล์

ชาวมุสลิมไม่ได้รับอนุญาตให้ดื่มเครื่องดื่มของเมาดังที่ปรากฏในคัมภีร์โคหรานว่าเป็นสิ่งเลวทราม ให้หลีกเลี่ยงเพื่อที่จะได้พบความสำเร็จในชีวิต สำหรับชาวคริสเตียนบางนิกายห้ามดื่มเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ทุกชนิด เพราะเชื่อว่าจะเป็นสิ่งทำลายสุขภาพอนามัยและพฤติกรรมแต่บางนิกายก็ใช้ไวน์ในพิธีศาสนา ในสหรัฐอเมริกาทุกนิกายแบปติสต์ เมทอดิสต์ มอร์มอน และเซเวนเดย์ แอดเวนติสต์ สนับสนุนการห้ามนี้ แต่นิกายโรมันคาทอลิก ลูเทอรัล และนิกายอื่น ๆ บางนิกายให้ดื่มได้ ผลทางเศรษฐกิจที่เกิดจากทัศนคติแตกต่างกันนี้อาจเห็นได้จากภาพที่ 4.8 ซึ่งแสดงบริเวณที่มีการขาย และห้ามขายเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ ในสหรัฐอเมริกามีศาสนาอยู่หลายนิกาย และมีกฎหมายอนุญาตให้แต่ละชุมชนตัดสินใจเกี่ยวกับการที่จะให้ขายหรือบริการเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ในท้องถิ่นหรือไม่ จะเห็นได้ว่าเกือบทั้งหมดของเขตคาทอลิกและลูเทอรัลอนุญาตให้ขายได้ ส่วนเขตแบปติสต์และเมทอดิสต์ไม่มีการขายเครื่องดื่มประเภทนี้

ภาพที่ 4.8 แผนที่ของมณฑลรัฐเทกซัสแสดงความสัมพันธ์ระหว่างนิกายที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือ กับการขายเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์

ศาสนาและการประมง

ข้อห้ามเกี่ยวกับอาหารก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อกิจกรรมการประมง ข้อปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การห้ามบริโภคเนื้อในวันศุกร์ของชาวโรมันคาทอลิกดั้งเดิม ทำให้เขตที่คนนับถือศาสนาที่รับประทานอาหารประเภทปลาในวันศุกร์ เป็นการช่วยกระตุ้นให้เกิดการประมงมาก ที่จริงแล้วประเพณีคริสเตียนยกย่องนักประมงเสมอ จะเห็นได้จากการที่ปีเตอร์ ซึ่งเป็นหนึ่งในอัครสาวกผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ครั้งแรก 12 คนก็มีอาชีพประมง ปลาเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของชาวคริสเตียนในสมัยก่อน และเคยมีความสำคัญยิ่งกว่าไม้กางเขน การใช้สัญลักษณ์นี้ช่วยก่อให้เกิดกิจกรรมด้านการประมงโดยเฉพาะในประเทศที่เป็นคาทอลิก

บางกลุ่มวัฒนธรรมมีข้อห้ามทางศาสนาไม่บริโภคปลาจึงทำให้เกิดผลตรงข้ามด้านเศรษฐกิจ เช่น ชาวฮินดูส่วนใหญ่ไม่รับประทานปลา ฮินดูเดียมักจะมีปัญหาขาดแคลนอาหารและคุณภาพของอาหารไม่ดีทั้ง ๆ ที่มหาสมุทรอินเดียมีปลาซึ่งอุดมด้วยโปรตีน ปรากฏหนึ่งของศาสนาคริสต์คือ เซเวนเดย์ แอดเวนติสต์ มีข้อห้ามเกี่ยวกับปลา เมื่อคณะนักสอนศาสนานิกายนี้เดินทางไปเผยแผ่ศาสนาแก่ประชากรในเกาะฟิตแคร์นทางใต้ของมหาสมุทรแปซิฟิกนั้น ทำให้ความสามารถในการเลี้ยงตัวทางเศรษฐกิจของเกาะน้อยลงเพราะแต่เดิมประชากรของเกาะบริโภคปลาเป็นอาหารหลัก

ศาสนาและการท่องเที่ยวแสวงบุญ

ศาสนาหลายศาสนาจะมีสถานที่ตั้งของสิ่งที่มีความสำคัญต่อความเชื่อของศาสนาเหล่านั้นเป็นจุดหมายปลายทางของการแสวงบุญ การเดินทางไปยังสถานที่เหล่านี้มักเป็นการเคลื่อนย้ายของคนจำนวนมาก การแสวงบุญเป็นลักษณะของศาสนาทั้งแบบชาติพันธุ์และแบบสากล มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้นับถือศาสนาอิสลาม ฮินดู ซินโตและโรมันคาทอลิก

ความสำคัญของสถานที่แสวงบุญจะแตกต่างกันไป บางแห่งเป็นที่ตั้งของสิ่งมหัศจรรย์ บางแห่งเป็นแหล่งกำเนิดศาสนาหรือเป็นสถานที่ที่ศาสดาเคยอาศัยอยู่หรือสั่งสอนอยู่ บางแห่งก็มีลักษณะทางกายภาพศักดิ์สิทธิ์ เช่น แม่น้ำ ยอดเขา บางแห่งเชื่อกันว่าเป็นที่สถิตอยู่ของพระเจ้า หรือเป็นศูนย์กลางการบริหารทางศาสนาซึ่งประมุขของศาสนาพำนักอยู่ ตัวอย่างเช่น เมืองเมกกะ และเมดินาของชาวมุสลิมในซาอุดีอาระเบีย กรุงโรมและเมืองลัวร์ด ในฝรั่งเศสของศาสนาโรมันคาทอลิก เมืองพาราณสีริมฝั่งแม่น้ำคงคาของฮินดูของชาวฮินดู และเมืองอิเซศูนย์กลางของลัทธิซินโตในญี่ปุ่น

ศาสนาช่วยกระตุ้นให้มีการแสวงบุญโดยได้รับสิ่งตอบแทน คือ การชำระ
วิญญาณให้บริสุทธิ์ หรือให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการในชีวิต ผู้แสวงบุญมักมาจากระยะทาง
ไกล ๆ เพื่อสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งบางแห่งอาจลดความสำคัญลงแล้วและดึงดูดเฉพาะผู้
แสวงบุญจากเขตหรือจังหวัดท้องถิ่น การแสวงบุญอาจมีผลอย่างมากทางด้านเศรษฐกิจเพราะ
การเดินทางของผู้แสวงบุญเป็นไปในลักษณะการท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง ในบางสถานที่การแสวง
บุญเป็นแหล่งรายได้สำคัญเพียงอย่างเดียวของชุมชนนั้น ๆ เช่น ที่เมืองลอร์ดซึ่งอยู่ทางใต้ของ
ฝรั่งเศส มีประชากรประมาณ 16,000 คน สามารถดึงดูดผู้แสวงบุญคาทอลิกกว่า 3 ล้านคนทุกปี
โดยเฉพาะในช่วงระหว่างเดือนเมษายนถึงตุลาคม ผู้คนเหล่านี้มาแสวงหาวิเศษจากถ้ำแห่ง
หนึ่งซึ่งพระแม่มารีย์ประจักษ์เมื่อ ค.ศ.1858 จึงไม่น่าแปลกใจที่ในบรรดาเมืองฝรั่งเศสทั้งหลาย
เมืองลอร์ดมีโรงแรม 268 แห่ง เป็นที่สองรองจากปารีสในด้านจำนวนโรงแรม ถึงแม้ว่าจะเป็น
โรงแรมขนาดเล็กเป็นส่วนใหญ่ ประชากรของเมืองลอร์ดจึงมีอาชีพเกี่ยวกับโรงแรม การขนส่ง
ร้านอาหาร การขายเครื่องนุ่งห่ม และบริการต่าง ๆ (Rinschede 1986) เมืองเมกกะซึ่งเป็นเมือง
เล็ก ๆ มีคนอาศัยอยู่ราว 185,000 คน ดึงดูดผู้แสวงบุญมุสลิมนับล้านคน จากทุกมุมของภูมิ-
ภาคที่นับถือศาสนาอิสลาม ผู้แสวงบุญจะเดินทางมาทั้งโดยทางบกทางเรือและทางอากาศ การ
เดินทางแสวงบุญกันเป็นขนาดใหญ่เช่นนี้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเส้นทาง การคมนาคมขนส่ง
และยานพาหนะ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกในการไปแสวงบุญยังเมกกะและเมดีนาได้มี
เรือไอน้ำเชื่อมเมืองท่าจิเบรัลตาร์กับแหล่งมุสลิมในแอฟริกาตะวันออก อินเดียจีน มาเลเซียและ
ดินแดนอื่น ๆ มีสายการบินซึ่งเปิดเที่ยวบินไปเมกกะ ในยุโรปสมัยกลาง ถนนและสะพานหลาย
สายถูกสร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เดินทางแสวงบุญ โดยมักจะมีพระเป็นผู้ดูแลรักษา
เส้นทางเหล่านี้ และช่วยสร้างที่พักตามทางเป็นระยะ ๆ

ศาสนาและอาชีพ

บ่อยครั้งที่ศาสนาและอาชีพมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด ในศาสนาฮินดูคนในแต่
ละวรรณะถูกกำหนดบทบาททางเศรษฐกิจไว้ การที่จะไปประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือไปจากที่
กำหนดไว้สำหรับแต่ละวรรณะนั้นเป็นการผิดศีลธรรม ทางตอนใต้ของอินเดียมีวรรณะย่อย ๆ
ประมาณสองพันวรรณะและส่วนมากมีการกำหนดอาชีพไว้ ระบบวรรณะเกิดขึ้นเมื่อประมาณ
1,500 ปีก่อนคริสตกาล เมื่อชาวอินโด-ยูโรเปียนเข้ารุกรานและยึดครองทางเหนือของอินเดีย ผู้
ยึดครองนี้ เป็นพวกผิวสีอ่อนเป็นชนชั้นสูง ในขณะที่ประชากรพื้นเมืองเป็นคนชั้นต่ำกว่าตาม

กฎหมาย จากการแบ่งแยกระหว่างผู้ยึดครองและคนพื้นเมืองเช่นนี้ทำให้เกิดระบบวรรณะขึ้น เมื่อไม่นานมานี้ระบบดังกล่าวถูกยกเลิกไปโดยกฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณะและอาชีพ ไม่มีอีกต่อไปแล้ว อย่างไรก็ตาม ในเขตชนบทของอินเดียซึ่งเป็นที่ที่ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ ยังคงมีระบบนี้

ในยุโรปสมัยกลาง ชาวคริสเตียนถูกจำกัดมิให้ออกเงินกู้เก็บดอกเบี้ย ส่วนชาวยิวอพยพซึ่งอาศัยอยู่ในยุโรปก็มีกฎหมายจำกัดอาชีพการงานต่าง ๆ จึงได้โอกาสก้าวหน้าทางเศรษฐกิจในฐานะผู้ออกเงินกู้ ซึ่งเป็นแนวทางไปสู่การเป็นนายทุนโดยพัฒนาจากพ่อค้าขายปลีก มาเป็นนักธุรกิจคนสำคัญ

ศาสนาและการเมือง

ลองคิดถึงสภาพที่นักการเมืองหลาย ๆ พรรคนับถือศาสนาต่าง ๆ กันซึ่งเป็นสภาพที่พบในยุโรป และลองคิดถึงสภาพที่ท่านเป็นผู้รักชาติในประเทศที่ความศรัทธาทางศาสนาทำให้เกิดความรู้สึกเป็นชาติหรือชาตินิยม จะเห็นได้ว่าศาสนามีอิทธิพลต่อความรู้สึกของมนุษย์และต่อการเมือง

ในบางประเทศ ศาสนาเป็นสิ่งที่ใช้ประชันกันเพื่อความรู้สึกชาตินิยมและเป็นสิ่งที่แสดงว่ายังเป็นชาติอยู่ ใน ค.ศ. 1947 เมื่ออังกฤษให้อิสราภาพแก่อาณานิคมอินเดีย พื้นที่นั้นแยกออกเป็นรัฐฮินดู (อินเดีย) และรัฐมุสลิม (ปากีสถาน) ผู้ที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกนี้รู้สึกว่ากลุ่มศาสนาทั้งสองกลุ่มไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบได้ภายในรัฐเดียวกัน กาลเวลาได้แสดงให้เห็นว่าชาวฮินดูและมุสลิมไม่อาจอยู่ร่วมกันในอนุทวีปเดียวกันแม้จะแยกรัฐกัน อย่างไรก็ตาม ประชากรชาวมุสลิมที่ยังค้างอยู่ในอินเดียก็มีชีวิตอยู่อย่างสันติในรัฐของฮินดู ในช่วง 30 ปีที่แล้ว อิสราเอลและสาธารณรัฐไอร์แลนด์เป็นรัฐที่ขึ้นอยู่กับศาสนา ในอิสราเอลคนยิวเท่านั้นที่ได้สัญชาติโดยอัตโนมัติ ในกรณีศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นชาติมักเกิดศาสนาของรัฐ (state church) ขึ้น ศาสนาเช่นนี้มีกฎหมายยอมรับว่าเป็นศาสนาเดียวของรัฐ และรัฐบาลจะควบคุมทั้งศาสนาและรัฐ เช่น ในนอร์เวย์ รัฐธรรมนูญกำหนดให้นิกายลูเทอแรนเป็นศาสนาของรัฐ ทั้งพระและผู้เกี่ยวข้องกับศาสนาได้รับแต่งตั้งให้ทำงานกับรัฐบาล

ในบางกรณีศาสนาเข้ามามีบทบาทในการปกครองประเทศ การปกครองเช่นนี้เรียกว่าเทวาธิปไตย ผู้นำศาสนามักจะเป็นผู้นำของประเทศ เช่น รัฐวาติกันซึ่งปกครองโดยพระสันตปาปาเป็นรัฐอิสระซึ่งครอบครองพื้นที่ส่วนหนึ่งของโรม หรือรัสเซียสมัยก่อนการปฏิวัติ มีผู้

ปกครองซึ่งเป็นฆราวาสเป็นผู้นำ (แต่เพียงในนาม) ของศาสนาของรัฐ หรือในไซปรัสก่อน ค.ศ. 1974 สังคมราชของนิกายกรีกออร์ทอดอกซ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐบาลมาก อันตรายแก่ศาสนาในสภาพการณ์เช่นนี้ก็คือศาสนาอาจจะเสื่อมไปพร้อมกับรัฐบาล

การมีกลุ่มศาสนาซึ่งเป็นอริกันสองกลุ่มอยู่ในประเทศเดียวกัน อาจนำไปสู่ภัยพิบัติหรืออาจทำให้เกิดสงครามกลางเมืองได้ ในปัจจุบันประเทศที่มีภัยจากการแบ่งแยกศาสนาได้แก่ ไซปรัสซึ่งมีกรณีพิพาทระหว่างชาวกรีกคริสเตียนและชาวเติร์กมุสลิม สหราชอาณาจักรซึ่งมีปัญหาระหว่างคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในไอร์แลนด์เหนือ และฟิลิปปินส์ซึ่งชาวคาทอลิกมีการสู้รบกับชนหมู่น้อยมุสลิมในหมู่เกาะมินดาเนา

ในบางประเทศพรรคการเมืองเกี่ยวข้องกับกลุ่มศาสนาบางกลุ่มโดยเฉพาะทำให้แผนที่แสดงผลการเลือกตั้งคล้ายคลึงกับแผนที่แสดงศาสนา กรณีเช่นนี้พบมากในยุโรปซึ่งจะเห็นได้จากพรรคการเมืองซึ่งมีชื่อพรรคแสดงถึงลัทธิศาสนาที่นับถือ เช่น Catholic People's Party หรือ Christian Democrats ในปัจจุบันการที่ผู้ไปโหวตจะได้รับคำแนะนำจากนักเทศน์ว่าควรออกเสียงเลือกตั้งอย่างไรนั้นกลายเป็นเรื่องธรรมดาเสียแล้ว

ภูมิทัศน์ศาสนา

เนื่องจากศาสนาเป็นลักษณะการที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรม อิทธิพลของศาสนาต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงน่าสนใจ ในบางภูมิภาคสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัด เป็นสิ่งที่เราอาจจะเรียกว่าภูมิทัศน์ศักดิ์สิทธิ์ ภูมิทัศน์บางอย่างมีลักษณะธรรมดา (ทางโลก) ดังนั้น ศาสนาจึงแตกต่างกันมากในเรื่องภาพที่เห็น สิ่งที่มีอยู่ในภูมิทัศน์ศาสนาจะแตกต่างกันไป มีตั้งแต่ที่บูชาไปจนถึงสุสาน ศาลข้างทางและชื่อสถานที่ ยิ่งกว่านั้นศาสนายังสามารถสร้างลักษณะภูมิทัศน์อย่างอื่น เช่น รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ได้

สิ่งก่อสร้างทางศาสนา

สิ่งที่สะดุดตาที่สุดที่ศาสนาให้ไว้แก่ภูมิทัศน์ก็คืออาคารสิ่งก่อสร้างซึ่งเป็นที่ประทับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นที่พักของศาสนิกชน สิ่งก่อสร้างเหล่านี้แตกต่างกันมากในด้านขนาด หน้าที่ สไตล์การสร้าง วัสดุก่อสร้าง และความหรูหรา สำหรับชาวโรมันคาทอลิกโบสถ์คือที่ประทับของพระเจ้าและแท่นบูชาก็เป็นจุดรวมของพิธีสำคัญ ๆ ด้วยเหตุนี้โบสถ์คาทอลิกจึงใหญ่โตและมีการตกแต่งอย่างวิจิตรพิศดารหรูหรามาก ในเมืองและหมู่บ้านหลายแห่งโบสถ์

คาทอลิกจึงเป็นจุดศูนย์กลางของการตั้งถิ่นฐานและมีขนาดใหญ่โตกว่าสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ในบริเวณนั้น แต่สำหรับชาวโปรเตสแตนต์ส่วนใหญ่โบสถ์เป็นเพียงสถานที่สำหรับศาสนิกชนไปชุมนุมกันเพื่อสวดภาวนา พระเจ้ามิได้ประทับประจำอยู่โบสถ์ ดังนั้น โบสถ์โปรเตสแตนต์จึงมีขนาดเล็กกว่าและไม่ได้ตกแต่งมากมาย

นอกจากสไตล์ของโบสถ์แล้วยังมีทัศนคติต่อศาลข้างทางและการแสดงออกถึงความเชื่ออย่างอื่น ๆ อีก ภูมิภาควัฒนธรรมคาทอลิกมักมีรูปพระเยซูตรึงบนไม้กางเขน และสิ่งที่ทำให้ระลึกถึงศาสนา เช่น ที่พบในบริเวณที่นับถือนิกายอีสเทิร์น ออร์ทอดอกซ์ ส่วนในเขตโปรเตสแตนต์ภูมิทัศน์ศาสนามักจะปรากฏเป็นป้ายสำหรับผู้เดินทางตามถนน เช่น ข้อความว่า "Get right with God" จะพบมากทางตอนใต้ของสหรัฐอเมริกา

ชาวมุสลิมและยิวไม่มีความศรัทธาต่อโบสถ์เหมือนกับชาวคริสเตียน เนื่องจากสิ่งที่จำเป็นต้องมีในการบูชาคือการรวบรวมความศรัทธาและความเชื่อ ดังนั้น ศาสนสถานของคนทั้งสองกลุ่มจึงเป็นสิ่งก่อสร้างที่ไม่สะดุดตา และมักจะแยกไม่ออกจากอาคารหรือบ้านอื่น ๆ ในชุมชนนั้น

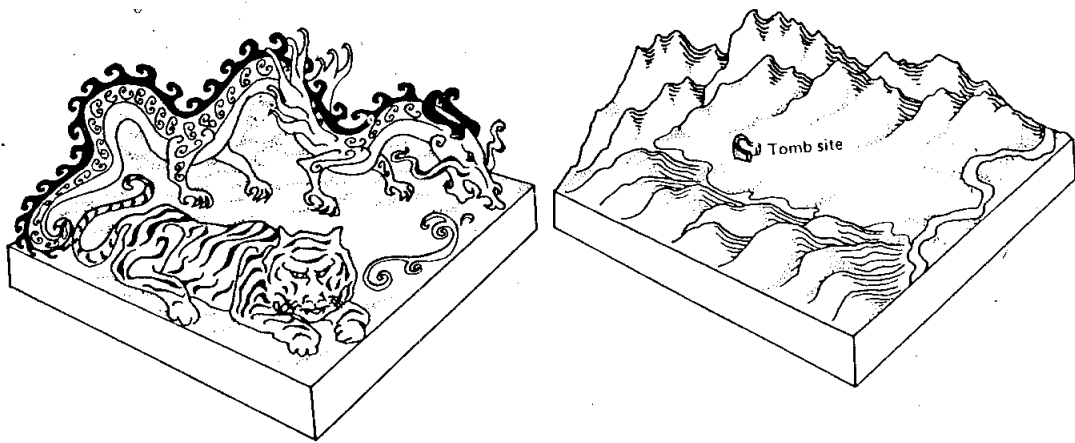
ศาสนาฮินดูมีการก่อสร้างวัดเด่น ๆ เห็นชัดมากเพราะมีเทพเจ้าหลายองค์ แต่การบูชาส่วนใหญ่ปฏิบัติกันในบ้าน ลักษณะภูมิทัศน์ศาสนาของฮินดูอีกอย่างหนึ่งก็คือ ศาลตามถนนซึ่งมีรูปเทพเจ้าชายหญิงประดับด้วยดอกไม้ ในบางศาสนาวัดเป็นที่อยู่ของพระเจ้า โดยเฉพาะและชนชั้นนักบวชเท่านั้นที่จะเข้าออกได้

ศาสนาแบบชาติพันธุ์ของชนเผ่าต่าง ๆ จะไม่ปรากฏเด่นในภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มผู้ถือผีวิญญาณเห็นว่าหลายสิ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่สิ่งเหล่านั้นก็เป็นสิ่งธรรมดาและไม่แสดงความสำคัญทางศาสนาต่อสายตาของคนภายนอก ศาสนาของชนเผ่ามักจะไม่มียุทธศาสตร์ที่บูชาแยกออกต่างหาก

วัสดุก่อสร้างที่เลือกใช้กับสิ่งก่อสร้างทางศาสนามักแสดงถึงคุณค่าที่ศาสนาให้แก่ความเด่นในภูมิทัศน์ ลัทธินิกายที่ต้องการเรียกความสนใจมาสู่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์มักจะสร้างโบสถ์ด้วยวัสดุก่อสร้างต่างไปจากที่ใช้ในการสร้างบ้านหรืออาคารที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ในบางส่วนของยุโรปโบสถ์สร้างด้วยหิน แต่สิ่งก่อสร้างที่ไม่เกี่ยวกับศาสนาในชุมชนเดียวกันจะสร้างด้วยอิฐหรือไม้

ภูมิทัศน์ของคนตาย

ศาสนาต่าง ๆ จะแตกต่างกันในเรื่องการระลึกคนที่ตายแล้ว ความแตกต่างนี้ปรากฏอยู่ในภูมิทัศน์วัฒนธรรม ศาสนาฮินดู พุทธ และชินโต นิยมเผาศพผู้ตาย ดังนั้นจึงไม่มีสุสาน คนเมื่อตายแล้วไม่ได้ทิ้งร่องรอยไว้บนแผ่นดินเลย ในทำนองเดียวกัน พวกที่บูชาไฟ (Zoroastrians) ซึ่งปัจจุบันยังมีเหลือจำกัดอยู่ในบางส่วนของอินเดีย จะทิ้งซากศพไว้ให้นกแร้งกิน ในอียิปต์มีการสร้างพีระมิดเพื่อเก็บศพของบุคคลสำคัญ อนุสาวรีย์เหล่านี้มักจะทำในหินที่ไม่เหมาะสมแก่การเกษตร ชาวคริสเตียน ชาวมุสลิม และชาวจีนซึ่งนับถือศาสนาพุทธขงจื้อนิยมการฝังศพ มีการเตรียมพื้นที่ไว้เฉพาะสำหรับการนี้ ในบางส่วนของจีนก่อนสมัยคอมมิวนิสต์ ประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ในบางเขตจะเป็นสุสานและศาลบรรพบุรุษซึ่งทำให้พื้นที่ที่จะใช้ในการเกษตรลดลง ตามประเพณีชาวจีนเลือกที่ฝังศพในบริเวณฮวงจุ้ยซึ่งแปลว่าลมและน้ำ ซึ่งจะทำให้ผู้ตายอยู่โดยสันติกับสภาพแวดล้อม และเชื่อกันว่าถ้าฮวงจุ้ยที่ตั้งหลุมศพไม่ดีแล้ว ผู้ตายจะไม่สงบและลูกหลานจะพบความวิบัติ ที่ตั้งของหลุมศพจีนนั้นจะล้อมรอบด้วยเทือกเขาสูง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของมังกรและเสือซึ่งหมายถึงพลังหยินและหยาง และอีกด้านหนึ่งจะเป็นลำน้ำหรือทะเล (ภาพที่ 4.9)

ภาพที่ 4.9 แบบจำลองแสดงที่ตั้งสุสานสำหรับบรรพบุรุษตามประเพณีของจีน

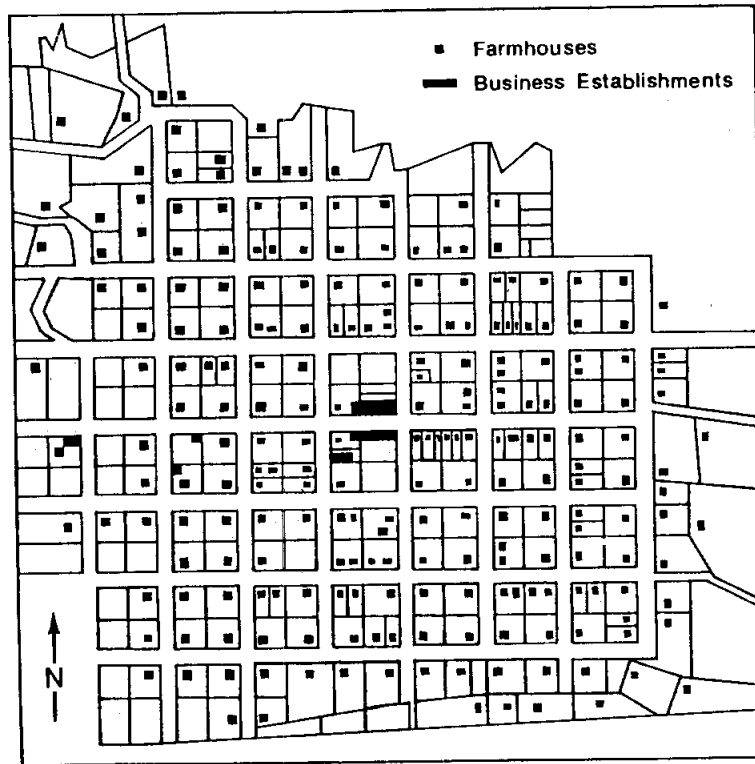
สุสานมักจะรักษาลักษณะการวัฒนธรรมโบราณไว้เพราะคนเรามักจะลังเลที่จะเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับคนตาย สุสานแบบดั้งเดิมในชนบททางใต้ของสหรัฐอเมริกาเป็นตัวอย่างอันหนึ่ง คือพูนดินให้สูง ถางหญ้าออกหมด และวางเปลือกหอยลงบนดินที่พูนขึ้นเหนือหลุมศพ มีการปลูกพุ่มกุหลาบและซีดาร์ทั่วทั้งสุสาน งานวิจัยในปัจจุบันคิดว่าการใช้เปลือกหอยหรือกุหลาบอาจจะมาจากการบูชาเจ้าแม่แห่งดินแดนเมดิเตอร์เรเนียนในสมัยโบราณก่อนคริสต์กาล ซึ่งจะทำให้ผู้ตายฟื้นคืนชีวิต ส่วนต้นซีดาร์เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตนิรันดร์ในแถบเมดิเตอร์เรเนียนและเยอรมนี

ศาสนาและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในชนบท

ประชากรที่ทำการเกษตรส่วนมากอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแบบรวมกลุ่ม หรืออยู่กระจ่ายจากบ้านคนอื่น ๆ ศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดว่าจะป็นรูปแบบใด ในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา กลุ่มศาสนาที่ผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นจะมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในชนบทเป็นหมู่บ้านรวมกลุ่ม (ภาพที่ 4.10) ตรงกันข้ามกับลักษณะโรงเรือนฟาร์มแบบอยู่กระจ่ายซึ่งเป็นลักษณะเด่นในสหรัฐอเมริกา ประเพณีการตั้งถิ่นฐานแบบหมู่บ้านเกษตรในแองโกล-อเมริกาถูกนำมาโดยผู้ย้ายถิ่นพิวริตันจากสหราชอาณาจักรสู่บริเวณนิวอิงแลนด์ และสืบทอดต่อมาโดยชนบางกลุ่ม เช่น พวกมอรัมอนในแอ่งทางตะวันตกของสหรัฐอเมริกา กลุ่มนิกายต่าง ๆ นี้เห็นคุณค่าของการช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน และตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มเพื่อการติดต่อด้านการปฏิบัติทางศาสนา ถ้าในภายนั้นเสื่อมลงหรือแตกแยกออกการตั้งถิ่นฐานแบบหนาแน่นรวมกลุ่มก็จะหมดไป เช่น ในอาณานิคมนิวอิงแลนด์ซึ่งมีหมู่บ้านของพวกพิวริตัน เมื่ออำนาจของผู้นำศาสนาในบอสตันเสื่อมลงภายหลัง ค.ศ.1700 และเกิดการแตกแยก ลักษณะหมู่บ้านแบบรวมกลุ่มก็ถูกแทนที่ด้วยการตั้งถิ่นฐานแบบกระจ่าย

ชื่อทางศาสนาตามที่ตั้งต่าง ๆ

ชื่อเมืองเหล่านี้ คือ St.Jean, St.Aubert, St.Damas-des-Aulnaies, Ste.Perpétue de L'Islet, St.Pamphile, St.Adalbert, Ste.Lucie, St.Fabien-de-Panet, St.Juste-de-Bretenières และ Ste.Camille-de-Bellechasse เป็นชื่อเมืองที่พบเมื่อเราขับรถตามแม่น้ำเซนต์ลอเรนซ์ไปทางใต้ตามทางหลวงหมายเลข 24 ในรัฐควิเบก (แคนาดา) ขนานไปกับเส้นทางพรมแดนมลรัฐเมน (สหรัฐอเมริกา) เป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ศาสนาในแคนาดาที่สืบเชื้อสายจากฝรั่งเศส ศาสนามักจะเป็นสิ่งคลุ้ใจให้เกิดการตั้งชื่อแก่สถานที่ต่าง ๆ ในศาสนาคริสต์การใช้ชื่อนักบุญตั้งเป็นชื่อ

ภาพที่ 4.10 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในชนบทของพวกมอริมอน

ของการตั้งถิ่นฐานจะพบมากในนิวยอร์กและแคลิฟอร์เนีย โดยเฉพาะในดินแดนอาณานิคมโพ้นทะเลที่ชาวคาทอลิกไปตั้งถิ่นฐานอยู่ เช่น ละตินอเมริกาและรัฐควิเบก

ชื่อสถานที่หรือเมืองในภูมิภาคโปรเตสแตนต์แสดงถึงอิทธิพลทางศาสนาที่น้อยกว่าแต่ยังพอจะเห็นได้ ในสหรัฐอเมริกาทางตอนใต้ ใช้คำว่า Chapel เป็นทั้งคำนำหน้าและคำลงท้าย เช่น Chapel Hill และ Ward's Chapel เป็นชื่อทั่วไปของการตั้งถิ่นฐานที่พบอยู่มากมายในบริเวณดังกล่าว

สรุป

ศาสนาเกี่ยวพันอย่างแน่นแฟ้นกับลักษณะการอื่น ๆ ของวัฒนธรรมอันซับซ้อนของมนุษย์เพราะลักษณะศาสนาต่าง ๆ แตกต่างอย่างมากจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ศาสนาใหญ่ ๆ หลายศาสนาและศาสนาเล็ก ๆ ประกอบเป็นภูมิภาควัฒนธรรมแบบต่าง ๆ ซึ่งเราสามารถแสดงความแตกต่างทางพื้นที่บางอย่างได้ด้วยแผนที่

ความแตกต่างทางพื้นที่ของศาสนาดังกล่าวนำเราไปสู่คำถามว่า การกระจายนั้นเป็นมาอย่างไร ซึ่งอาจตอบได้ดีที่สุดโดยวิธีการแพร่กระจายของวัฒนธรรม ศาสนาบางศาสนา เช่น ศาสนาแบบสากล พยายามสนับสนุนการแพร่กระจายของตนเอง เช่นศาสนาคริสต์ส่วนใหญ่ส่งคณะนักสอนศาสนาออกไปเผยแพร่คำสอน ศาสนาอื่น ๆ สร้างอุปสรรคต่อการแพร่กระจายแบบขยายออกไปโดยการจำกัดการเข้าเป็นสมาชิก ศาสนาแบบชาติพันธุ์บางกลุ่ม เช่น ศาสนายิว ไม่แสวงหากคนเปลี่ยนศาสนา การแพร่กระจายทางพื้นที่ของความเชื่อทางศาสนามักจะชานานและไปด้วยกันกับลักษณะการวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ภาษา พืชผล และระบบการเมือง

หัวข้อนิเวศวิทยาวัฒนธรรมแสดงให้เห็นความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างศาสนาและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของระบบศาสนาทั้งหลาย โดยเฉพาะลัทธิถือผีคือการเอาใจและให้สินบนแก่พลังธรรมชาติเพื่อให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ศาสนาแตกต่างกันด้านความเห็นที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมโดยมนุษย์ ศาสนาคริสต์เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งดีและเป็นความประสงค์ของพระเจ้า ดังนั้น ชาวคริสเตียน ซึ่งคิดว่าพระเจ้าทรงเห็นชอบแล้ว จึงถางป่า ปรังที่ลุ่มแฉะและเผาทุ่งหญ้า เพื่อทำเกษตรกรรม แต่กลุ่มศาสนาบางกลุ่มมองการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการดูหมิ่น

พระเจ้า เราต้องเผชิญกับคำถามว่า ความคิดด้านนิเวศวิทยาของชาวคริสเตียนจะนำไปสู่ภัยพิบัติด้านสิ่งแวดล้อมหรือไม่

ศาสนามีบูรณาการทางวัฒนธรรม นั่นคือเกี่ยวเนื่องเป็นผลต่อเศรษฐกิจและการเมือง ทุกอย่างนับตั้งแต่การท่องเที่ยวไปถึงความเป็นชาติล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นการเน้นให้เห็นว่า วัฒนธรรมดำเนินไปเป็นส่วนรวมทั้งหมด

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเต็มไปด้วยการแสดงออกซึ่งความเชื่อทางศาสนา สถานที่บูชา เช่น วัด โบสถ์ ศาลเจ้า แตกต่างกันด้านลักษณะรูปร่าง ความเด่น และความถี่ที่ปรากฏในพื้นที่จากภูมิภาควัฒนธรรมของศาสนาหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง อาคารสิ่งก่อสร้างเหล่านี้เป็นกรณีศึกษาที่มองเห็นได้ของความเชื่อทางศาสนาต่าง ๆ สถานที่และชื่อสถานที่ทางศาสนาก็มีความสำคัญทางด้านภูมิทัศน์เพราะทำให้เราทราบเกี่ยวกับลักษณะทางศาสนาของประชากรในบริเวณนั้น

คำถามท้ายบท

อัตนัย

1. อธิบายการแพร่กระจายของศาสนาแบบสากลมา 1 ศาสนาพร้อมทั้งอุปสรรคที่มีต่อการแพร่กระจาย
2. อธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับสัญญาณสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์
3. ศาสนามีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจหรือไม่ อย่างไร อธิบายและยกตัวอย่างประกอบ
4. สิ่งที่ปรากฏในภูมิทัศน์ศักดิ์สิทธิ์ของแต่ละศาสนาเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

ปรนัย

1. ศาสนาใดจัดเป็นศาสนาแบบสากล
 1. ศาสนาฮินดู
 2. ศาสนาซิกข์
 3. ศาสนาคริสต์
 4. ศาสนายิว
2. ศาสนาสำคัญศาสนาใดมีแหล่งเกิดต่างจากศาสนาอื่น ๆ
 1. ศาสนาคริสต์
 2. ศาสนาอิสลาม
 3. ศาสนายิว
 4. ศาสนาพุทธ
3. ข้อใดไม่ใช่ตัวอย่างของนิเวศวิทยาศาสนา
 1. การเลือกที่ตั้งของวัดของชาวจีนบริเวณที่มีลำน้ำและเทือกเขา
 2. ปฏิทินการฉลองสำคัญ ๆ ทางศาสนาเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงฤดูกาล
 3. การบูชาพระเจ้าองค์เดียวเกิดจากความสันโดษของธรรมชาติในทะเลทราย
 4. การถางป่าเพื่อทำการเกษตรช่วยให้งานสร้างสรรค์ของพระเจ้าสำเร็จลงได้
4. ข้อความต่อไปนี้ข้อใดผิด
 1. ศาสนาคริสต์แพร่กระจายไปในยุโรปได้แบบลำดับขั้น
 2. เทวาริปีไตยคือการบูชาพระเจ้าหลายองค์ของศาสนาฮินดู
 3. การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในจีนพบอุปสรรคด้านภาษาและปรัชญา
 4. ชื่อพรรคการเมืองอาจตั้งขึ้นตามลัทธิศาสนาที่นับถือ
5. การปลูกองุ่นไวน์แพร่กระจายไปพร้อมกับผู้นับถือศาสนาใด
 1. ศาสนาพุทธ
 2. ศาสนาคริสต์
 3. ศาสนาอิสลาม
 4. ศาสนาฮินดู

6. ข้อใดเป็นตัวอย่างอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อศาสนา
 1. การแพร่กระจายของต้นโพธิ์จากอินเดีย
 2. การห้ามบริโภคเนื้อสุกรของชาวมุสลิม
 3. การสร้างศาลบูชาเทพเจ้าแมลงงในจีน
 4. การแสวงบุญที่เมืองลอร์ดในฝรั่งเศส
7. การใช้ชื่อนักบุญตั้งเป็นชื่อเมืองต่าง ๆ พบอยู่มากในศาสนาคริสต์นิกายใด

1. แบบิลาสต์	2. เพรสไบทีเรียน
3. โรมันคาทอลิก	4. มอร์มอน
8. การกำหนดวันเข้าพรรษาในช่วงฤดูฝนของศาสนาพุทธสะท้อนให้เห็นสิ่งใดทางวัฒนธรรม

1. นิเวศวิทยา	2. ภูมิทัศน์
3. การแพร่กระจาย	4. สัญชาต